

NATIONALE ARBEIDSRAAD

CENTRALE RAAD VOOR HET
BEDRIJFSLEVEN

ADVIES Nr. 2.158

CRB 2020-0400 DEF
CO 1000

Gemeenschappelijke Raadszitting van 19 februari 2020

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen - Opvolgingsindicatoren en ambitieniveau

x x x

2.923

Inhoudsopgave

Inleiding	6
1 Algemene opmerkingen	9
1.1 Een duidelijk traject uitstippelen naar de verwezenlijking van de SDG's	9
1.2 De scope van de opvolging door het Federaal Planbureau vergroten.....	9
1.2.1 Op het niveau van de opgevolgde subdoelstellingen.....	9
1.2.2 Op het niveau van de opgevolgde indicatoren.....	10
2 Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake armoedebestrijding (SDG 1)	11
2.1 Het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen (SDG 1.2)	11
2.1.1 Armoederisico, per categorie	12
2.1.2 Zeer lage werkintensiteit bij de beroepsbevolking tussen 18 en 65 jaar.....	13
2.1.3 Ernstige materiële ontbering.....	13
2.2 Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en -maatregelen implementeren voor iedereen en een aanzienlijke dekkingsgraad van de armen en de kwetsbaren realiseren (SDG 1.3)	14
2.2.1 Impact van de sociale overdrachten op armoedebestrijding	15
2.2.2 Armoederisico van gezinnen met een zeer lage werkintensiteit.....	15
2.3 Ervoor zorgen dat alle mannen en vrouwen gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, gepaste technologie en financiële diensten (SDG 1.4)	16
2.3.1 Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen	16
2.3.2 Toegang tot geschikte en verwarmde woningen	16
2.4 De weerbaarheid opbouwen van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken (SDG 1.5) 17	
3 Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake gendergelijkheid (SDG 5)	17
3.1 Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overall (SDG 5.1)	18
3.1.1 Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen, per sector, per soort van uitgeoefende job, per studieniveau en per studietype	18
3.1.2 Deeltijdse arbeid, per geslacht, per reden en per sector	18
3.1.3 Gemiddelde arbeidsduur, per geslacht en per sector.....	18
3.1.4 Extralegale voordelen per geslacht, per sector en per soort van uitgevoerde job ...	19
3.1.5 Jaarloonkloof tussen mannen en vrouwen, per sector, per verrichte job en per studietype.....	19
3.2 Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk (SDG 5.4)	19
3.2.1 Verschil tussen mannen en vrouwen tussen het aantal uren dat per week aan onbezoldigd huishoudelijk werk wordt besteed	20

3.2.2	Voorzien van openbare diensten, infrastructuur en sociale bescherming voor de bevolking in de werkende leeftijd	20
3.3	Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven (SDG 5.5).....	20
3.3.1	Deelname van vrouwen inzake leiderschap in het economische leven.....	21
3.3.2	Deelname van vrouwen inzake leiderschap in het openbare leven.....	21

4 Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake energie (SDG 7) die door de Raden worden voorgesteld 22

4.1	De toegang tot betaalbare, betrouwbare energiediensten garanderen (SDG 7.1) 23	
4.1.1	De energiebevoorradingszekerheid waarborgen	24
4.1.2	Betaalbare prijzen voor de huishoudens en concurrerende prijzen voor de bedrijven waarborgen	25
4.2	Het aandeel hernieuwbare energie in de Belgische energiemix vergroten (SDG 7.2)	26
4.2.1	Hernieuwbare energie in het elektriciteitsverbruik.....	27
4.2.2	Hernieuwbare energie verbruikt per sector.....	27
4.3	De energie-efficiëntie van België verbeteren (SDG 7.3)	27
4.3.1	Energieproductiviteit, een weinig relevante indicator inzake energie-efficiëntie.....	27
4.3.2	Energieverbruik per "productie-eenheid", uitgesplitst naar sector.....	28

5 Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake economische groei en waardig werk (SDG 8) die worden voorgesteld door de Raden 29

5.1	Economische groei en hoog productiviteitsniveau (SDG 8.1 en SDG 8.2)	30
5.1.1	Reëel bbp per inwoner	30
5.1.2	Bruto nationaal inkomen per inwoner in koopkrachtpariteit	31
5.1.3	Schijnbare arbeidsproductiviteit.....	31
5.2	Duurzame groei (SDG 8.4)	31
5.3	Volledige en productieve werkgelegenheid tot stand brengen (SDG 8.5) en het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn (SDG 8.6).....	32
5.3.1	Werkgelegenheidsgraad 20-64-jarigen.....	33
5.3.2	Werkgelegenheidsgraad van de doelgroepen.....	33
5.3.3	Werkgelegenheidsgraad in vte's	34
5.3.4	Langdurige werkloosheid	34
5.3.5	Verruimde werkloosheidsgraad	34
5.3.6	Inactiviteitsgraad	34
5.3.7	Andere indicatoren	36
5.4	Waardig werk (SDG 8.8)	36

6	Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake duurzame mobiliteit (SDG's 9 en 11) die worden voorgesteld door de Raden	37
6.1	Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur (SDG 9.1).....	37
6.1.1	Personenvervoer	38
6.1.2	Goederenvervoer	38
6.2	De toegang tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen garanderen (SDG 11.2)	39
6.3	De nadelige milieu-impact van steden op de gezondheid reduceren (SDG 11.6)	40
7	Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake de vermindering van ongelijkheid (SDG 10)	41
7.1	Geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40 % van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden (SDG 10.1.)	41
7.1.1	Gini-index	42
7.1.2	Interdeciele verhouding tussen het negende en het vijfde deciel (D9/D5).....	42
7.1.3	Interdeciele verhouding tussen het vijfde en het eerste deciel (D5/D1).....	42
7.2	De sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status (SDG 10.2.).....	43
7.2.1	Armoederisico per grote burgerschapsgroep en per grote geboortelandengroep ..	43
7.2.2	PISA-score, per socio-economische status	43
8	Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake duurzame consumptie en productie (SDG 12) die worden voorgesteld door de Raden	44
8.1	Duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen (SDG 12 .2).44	
8.1.1	Het totale materiaalverbruik per inwoner verminderen	45
8.1.2	Verhogen van de ontkoppelingsgraad tussen de economische groei en het materiaalverbruik.....	46
8.1.3	De graad van circulair gebruik van materialen verhogen.....	47
8.2	Milieuvriendelijk beheer van chemicaliën (SDG 12.4).....	47
8.3	Duurzaam afvalbeheer (SDG 12.5)	48
8.3.1	De afvalrecyclagegraad verhogen	48
8.3.2	De productie van gemeentelijk en industrieel afval beperken.....	49
8.4	Gebruik maken van de sociaal-economische opportuniteiten die de circulaire economie biedt en de eco-innovatieactiviteiten ontwikkelen.....	50
8.4.1	De graad van (eco-)innovatie in de circulaire economie verhogen	50
8.4.2	Investeren, jobs en toegevoegde waarde creëren in de circulaire economie.....	51

9	Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren inzake klimaat (SDG 13) die worden voorgesteld door de Raden.....	52
9.1	De veerkracht tegen en het aanpassingsvermogen aan klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen versterken (SDG 13.1).....	52
9.1.1	Zich uitsluitend concentreren op de slachtoffers van klimaatgerelateerde natuurrampen.....	52
9.1.2	Rekening houden met de slachtoffers van luchtvervuilende stoffen	52
9.2	Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning (SDG 13.2).....	53
9.2.1	Noodzaak om een ambitieuze en realistische doelstelling vast te stellen	53
9.2.2	Intensiteit van de broeikasgasemissies per energieverbruik (uitgesplitst naar sector).....	54
9.3	De internationale verbintenis van 100 miljard US dollar voor klimaatverandering uitvoeren (SDG 13.a).....	54
10	Samenvattingstabellen	55
11	Bijlage: uitsplitsing van het bbp per inwoner	65
11.1	Uitsplitsing van het bbp	65
11.2	Uitsplitsing van de ontwikkeling van het inzetten van de arbeidskrachten	65
11.2.1	Aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd in de totale bevolking.....	65
11.2.2	Ontwikkeling van de arbeidsduur	65
11.2.3	Werkgelegenheidsgraad.....	65

Lijst tabellen

Tabel 10-1:	Samenvattingstabel – Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 1 « Armoedebestrijding »	56
Tabel 10-2:	Samenvattingstabel – Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 5 “Gendergelijkheid ».....	57
Tabel 10-3:	Samenvattingstabel - Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 7 « Schone energie tegen een betaalbare prijs» die de Raden voorstellen.....	58
Tabel 10-4:	Samenvattingstabel – Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 8 “Aanhoudende, inclusieve en duurzame groei, volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk” die de Raden voorstellen	59
Tabel 10-5:	Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren inzake duurzame mobiliteit (SDG 9 « Innovatie en infrastructuur » en SDG 11 « Duurzame steden ») die de Raden voorstellen.....	61
Tabel 10-6:	Samenvattingstabel – Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 10 « Vermindering van ongelijkheid”.....	62
Tabel 10-7:	Samenvattingstabel – Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 12 « Duurzame consumptie en productie » die de Raden voorstellen.....	63
Tabel 10-8:	Samenvattingstabel – Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 13 «Strijd tegen de klimaatverandering » die de Raden voorstellen	64

Inleiding

- §1. Op 25 september 2015 heeft de algemene vergadering van de Verenigde Naties (VN) de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling¹ goedgekeurd. Die agenda bestaat uit 17 mondiale doelstellingen voor duurzame ontwikkeling (Sustainable Development Goals – SDG in het Engels), die zijn uitgewerkt in 169 subdoelstellingen. Die doelstellingen hebben betrekking op aspecten uit de samenleving, het milieu, de economie en de instellingen die de duurzame ontwikkeling schragen. België heeft zich ertoe verbonden die doelstellingen te behalen.
- §2. Om rekening te kunnen houden met de vooruitgang die België geboekt heeft, publiceert het Federaal Planbureau (FPB) om de twee jaar een Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling waarin het nagaat welke prestaties België geleverd heeft om de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN te behalen. Daartoe gebruikt het FPB een methode waarbij de subdoelstellingen van de VN worden uitgezocht die relevant zijn voor België uitgaande van de verbintenissen die het land al is aangegaan, en er indicatoren worden opgevolgd om de vooruitgang van België te meten in de verwezenlijking van die subdoelstellingen. Het Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2017 van het FPB behelsde de 34 opvolgingsindicatoren voorgesteld in het “Voluntary National Review”², dat België in juli 2017 aan de VN heeft voorgelegd. In zijn Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2019³ heeft het FPB 17 nieuwe indicatoren toegevoegd en maakt het een balans op van 51 opvolgingsindicatoren.
- §3. De in de Nationale Arbeidsraad (NAR) en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) vertegenwoordigde sociale gesprekspartners hebben op hun beurt de wens geuit betrokken te worden bij dat proces aangezien tal van thema’s die in die duurzame ontwikkelingsdoelstellingen aan bod komen, onder hun bevoegdheid vallen. Bijgevolg werd er de afgelopen maanden in de NAR en CRB grondig gewerkt rond de hierna genoemde duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN: SDG 1 “Armoedebestrijding”, SDG 5 “Gendergelijkheid”, SDG 7 “Betaalbare en duurzame energie”, SDG 8 “Aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei en Waardig werk”, SDG’s 9 “Innovatie en infrastructuur en 11 “Duurzame steden” in termen van duurzame mobiliteit, SDG 10 “Vermindering van ongelijkheid”, SDG 12 “Verantwoorde consumptie en productie” en SDG 13 “Actie om de klimaatverandering te bestrijden”. Dit advies vloeit daaruit voort.

Doel van het advies

- §4. Als bijdrage aan de totstandkoming van het proces voor de monitoring van hoe de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling in België wordt uitgevoerd, spreken de CRB en NAR zich in dit advies uit over de subdoelstellingen en indicatoren die het FPB gekozen heeft voor de opvolging van elk van de geselecteerde doelstellingen en formuleren ze aanbevelingen ter verbetering van de set van indicatoren die het Federaal Planbureau opvolgt met het oog op de volgende federale rapporten inzake duurzame ontwikkeling. In dit advies spreken de Raden zich voor een aantal geselecteerde SDG’s ook uit over de ambitieniveaus die België volgens hen zou moeten nastreven.
- §5. Door een ambitieniveau te bepalen en opvolgingsindicatoren aan te reiken, stellen de Raden precies voorop welke doelstellingen de politiek in België volgens hen zou moeten nastreven.

¹ VN (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, resolutie aangenomen door de algemene vergadering op 25 september, [Document A/RES/70/1](#).

² België (2017). Pathways to sustainable development – First Belgian National Voluntary Review on the Implementation of the 2030 Agenda. United Nations High Level Political Forum. New-York, July 2017 ([link](#)).

³ Federaal Planbureau (2019). Welke prioriteit voor een duurzame ontwikkeling? - Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2019. Brussel: Federaal Planbureau ([link](#)).

Die doelstellingen stemmen overeen met de invulling die de Raden willen geven aan het Belgisch beleid om die duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN te behalen.

- §6. De inhoud van dit advies kan ook als bijdrage dienen voor het volgende Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling en het proces om de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN op te nemen in het Europees Semester, zoals bepaald in de “Green Deal”⁴ van de Europese Commissie.

Werkzaamheden in subcommissie en plenaire zitting

- §7. Het werk dat de CRB en de NAR de afgelopen maanden verricht hebben in verband met de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen, is in meerdere fases verlopen. In een eerste fase werden de activiteiten van de Raden toevertrouwd aan de gemengde commissie “Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen” van de CRB en de NAR. Gelet op de bevoegdheden van de Raden hebben de leden van die commissie de volgende doelstellingen geselecteerd om hun werkzaamheden af te bakenen: SDG 1 “Armoedebestrijding”, SDG 4 “Kwaliteitsvol onderwijs en levenslang leren”, SDG 5 “Gendergelijkheid”, SDG 7 “Betaalbare en duurzame energie”, SDG 8 “Aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei en Waardig werk”, SDG 9 “Innovatie en infrastructuur”, SDG 10 “Vermindering van ongelijkheid”, SDG 11 “Duurzame steden” in termen van duurzame mobiliteit”, SDG 12 “Duurzame consumptie en productie” en SDG 13 “Actie om de klimaatverandering te bestrijden”. Om die doelstellingen beter te bevatten, werden ze onderverdeeld in thema’s.
- §8. Met het oog op een concretere voorzetting van de werkzaamheden hebben de leden van de gemengde commissie “Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen” in een tweede fase besloten om de behandeling van de geselecteerde en in thema’s onderverdeelde SDG’s te verdelen onder de in de Raden bestaande commissies, al naargelang de bevoegdheden van de experts die erin zetelen.
- §9. De SDG’s 1, 5 en 10 werden zo samen behandeld door de gemengde commissies van de CRB en de NAR “Armoedebestrijding” en “Loonkloof tussen mannen en vrouwen” tezamen. Het gedeelte economische groei van SDG 8 werd behandeld door de subcommissie “Sociaaleconomische diagnose” van de CRB; het gedeelte waardig werk ervan door de commissie IAO van de NAR. De zogenaamde milieudoelstellingen werden behandeld door de (sub)commissies eigen aan de CRB. Zo nam de subcommissie “Intermodaliteit” de SDG’s 9 en 11 voor haar rekening; de commissie “Energie” de SDG’s 7 en 13 en de subcommissie “Circulaire economie” SDG 12.
- §10. Wat SDG 4 betreft, meer bepaald het deel over “levenslang leren”, worden de werkzaamheden eerlang aangevat in de gemengde subcommissie CRB-NAR “Evaluatie bijkomende sectorale vormingsinspanningen”.
- §11. Voor de SDG’s 7, 8 (deel “Aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei”), 9, 11, 12 en 13 spreken de Raden zich uit over de ambitieniveaus die België volgens hen zou moeten nastreven. Voor de SDG’s 1, 5, 8 (deel “Waardig werk”) en 10 zullen de Raden zich later uitspreken over het ambitieniveau en over de streefcijfers die België volgens hen zou moeten vooropstellen.
- §12. Dit advies werd tijdens de gemengde plenaire vergadering van de Raden goedgekeurd op 19 februari 2020.

⁴ Europese Commissie (2019). Een Europese Green Deal, [COM\(2019\) 640 final](#) (blz. 3).

- §13. De samenvattingstabellen ([zie punt 10](#)) bevatten de ambitie en de opvolgingsindicatoren die de Raden voorstellen m.b.t. de SDG's die in dit advies worden behandeld.

Hoorzittingen

- §14. In het raam van hun werkzaamheden hebben de Raden kunnen rekenen op de waardevolle medewerking van vertegenwoordigers van het Federaal Planbureau, de federale overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociale Overleg (FOD WASO) en de federale overheidsdienst Sociale Zekerheid.

Advies

1 Algemene opmerkingen

§15. De Raden formuleren twee algemene opmerkingen betreffende, enerzijds, de doelstellingen van het programma inzake duurzame ontwikkeling van de VN (cf. [1.1](#)) en, anderzijds, de subdoelstellingen en de set opvolgingsindicatoren die het Federaal Planbureau heeft geselecteerd (cf. [1.2](#)).

1.1 Een duidelijk traject uitstippelen naar de verwezenlijking van de SDG's

§16. De Raden stellen vast dat slechts weinig subdoelstellingen van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN becijferd zijn. Volgens de Raden is het belangrijk, met het oog op de evaluatie van de vorderingen die België heeft gemaakt op weg naar de verwezenlijking van de SDG's van de VN, een meetbaar en coherent traject te bepalen dat binnen een welbepaalde termijn kan worden afgelegd en aansluit bij de doelstellingen ter zake zoals die op Europees, federaal en gewestelijk niveau zijn vastgelegd. Bijgevolg vragen de Raden om een duidelijk traject vast te stellen dat leidt naar de verwezenlijking van deze SDG's (en dus ook doelstellingen in verband ermee die zijn vastgesteld op Europees, nationaal en gewestelijk niveau), waarvoor het noodzakelijk is dat indicatoren het mogelijk maken de verwezenlijking op te volgen.

1.2 De scope van de opvolging door het Federaal Planbureau vergroten

§17. Volgens de Raden is de scope van de opvolging door het Federaal Planbureau voor de monitoring van de vorderingen van België m.b.t. de verwezenlijking van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van de VN te beperkt. De Raden verzoeken het FPB zijn monitoringscope op het niveau van zowel de subdoelstellingen van de VN (cf. [1.2.1](#)) als de opgevolgde indicatoren (cf. [1.2.2](#)) te verruimen.

1.2.1 Op het niveau van de opgevolgde subdoelstellingen

Het aantal opgevolgde subdoelstellingen uitbreiden

§18. Zoals in de inleiding wordt vermeld, gebruikt het Federaal Planbureau een methode waarbij de subdoelstellingen van de VN worden uitgezocht die relevant zijn voor België uitgaande van de verbintenissen die het land al is aangegaan, en er indicatoren worden opgevolgd om de vooruitgang van België in de verwezenlijking van die subdoelstellingen te meten. De Raden zijn van oordeel dat de lijst van door het FPB opgevolgde "subdoelstellingen die relevant zijn voor België" te beperkt is. Volgens hen is de opvolging van de navolgende subdoelstellingen ook relevant voor België:

- SDG 1.3 "Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en -maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad van de armen en de kwetsbaren realiseren";
- ODD 1.5 "Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor klimaatgerelateerde en extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken";

- ODD 8.1 : “De economische groei per inwoner in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden”;
 - ODD 8.2 : “Tot meer economische productiviteit komen door diversificatie, technologische modernisatie en innovatie, ook door de klemtoon te leggen op sectoren met hoge toegevoegde waarde en op arbeidsintensieve sectoren” ;
 - ODD 8.4 : “Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen”;
 - ODD 11.2 “Tegen 2030 toegang voorzien tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen, waarbij de verkeersveiligheid verbeterd wordt, met name door het openbaar vervoer uit te breiden, met aandacht voor de behoeften van mensen in kwetsbare situaties, vrouwen, kinderen, personen met een handicap en ouderen”.
- §19. De Raden verzoeken het FPB bijgevolg om ook deze subdoelstellingen te evalueren in het kader van zijn “Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling”.

1.2.2 Op het niveau van de opgevolgde indicatoren

De innovatiegraad en de creatie van banen en van toegevoegde waarde in de circulaire economie evalueren

- §20. De Raden stellen vast dat geen enkele van de subdoelstellingen van de SGD 12 van de VN (cf. [punt 8.4.](#)) betrekking heeft op innovatie (meer bepaald eco-innovatie /eco-ontwerp) of de sociaal-economische aspecten van de circulaire economie, zoals de creatie van toegevoegde waarde en van banen.
- §21. Voor de Raden is het van het grootste belang dat de ontwikkeling van verantwoorde productie- en consumptiepatronen bijdraagt tot de creatie van toegevoegde waarde in België alsook tot de creatie van rendabele ondernemingen en kwaliteitsvolle banen. Dit kan meer bepaald worden bereikt door meer en aanhoudend te investeren in de circulaire economie en dankzij de bijdrage van de eco-innovatie⁵.
- §22. Bijgevolg vragen de Raden om ook indicatoren op te volgen die het mogelijk maken de innovatiegraad, de creatie van banen en van toegevoegde waarde in het domein van de circulaire economie te meten (cf. [punt 8.4.](#)).

De set indicatoren die worden opgevolgd door het FPB aanpassen en aanvullen

- §23. De Raden menen dat de set van indicatoren die het Federaal Planbureau vandaag opvolgt, zoals beschreven in de “Bijlagen”, niet volledig genoeg is om een passende evaluatie te maken van de vorderingen die België maakt m.b.t. het halen van de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen die in dit advies worden behandeld. Bovendien zijn sommige van de door het Federaal Planbureau opgevolgde indicatoren onderhevig aan technische beperkingen die moeten worden verholpen om te garanderen dat er gebruik wordt gemaakt van de beste indicatoren om de vorderingen van België met betrekking tot deze duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen te evalueren. Bijgevolg vragen de Raden om de bestaande set van opvolgingsindicatoren van het Federaal Planbureau aan te passen en aan te vullen, zodat de

⁵ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2016). Naar een Belgische circulaire economie die kwaliteitsvolle jobs en toegevoegde waarde creëert – focus op recyclage, [CRB 2016-0496](#)

beste indicatoren worden gebruikt om de vorderingen van België m.b.t. de verwezenlijking van de SDG's van de VN te evalueren.

§24. Daartoe bevelen de Raden enerzijds aan om sommige indicatoren van het Federaal Planbureau te blijven opvolgen, en daarbij rekening te houden met de opmerkingen die in dit advies worden geformuleerd, en de indicatoren die ze weinig relevant achten te vervangen door andere indicatoren die in dit advies worden voorgesteld. Anderzijds vragen de Raden om ook nieuwe indicatoren te volgen die ook worden voorgesteld in dit advies (cf. infra).

2 Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake armoedebestrijding (SDG 1)

§25. Volgens de Raden zou ons land de volgende subdoelstellingen voor duurzame ontwikkeling op het vlak van armoedebestrijding (SDG 1) moeten nastreven:

- SDG 1.2 "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen";
- SDG 1.3 "Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en -maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad van de armen en de kwetsbaren realiseren";
- SDG 1.4 "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering";
- SDG 1.5 "Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken".

§26. De Tabel 10-1 bevat alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 1 "Armoedebestrijding" die de Raden voorstellen.

2.1 Het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen (SDG 1.2)

§27. De Raden constateren dat het Federaal Planbureau momenteel de indicatoren "Risico op armoede of sociale uitsluiting"⁶ en "Zeer lage werkintensiteit"⁷ gebruikt om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.2 van de VN op te volgen.

⁶ De indicator "[Risico op armoede of sociale uitsluiting](#)" komt overeen met de verhouding van het aantal personen dat tot minstens één van drie deelpopulaties behoort ten opzichte van de totale bevolking. Die deelpopulaties zijn de personen met een armoederisico, personen die leven in een huishouden met een zeer lage werkintensiteit en personen die leven in een situatie van ernstige materiële ontbering.

⁷ De indicator "[Zeer lage werkintensiteit](#)" wordt bepaald als de verhouding tussen het aantal effectief gewerkte maanden in een jaar door de gezinsleden op actieve leeftijd (18-59-jarigen met uitzondering van studenten tussen 18 en 24 jaar) en het totale aantal maanden dat die personen konden werken tijdens datzelfde jaar. Indien die verhouding maximaal 20 % is, dan behoren alle personen van het huishouden tot een huishouden met een *zeer lage werkintensiteit*. Huishoudens die uitsluitend bestaan

§28. De Raden zijn van oordeel dat de indicator “Risico op armoede of sociale uitsluiting” die het Federaal Planbureau opvolgt, te ruim is om louter na te gaan hoe België opschiet naar SDG 1.2. Ze stellen dus voor ter aanvulling niet alleen de subindicator “Zeer lage werkintensiteit” op te volgen, maar ook de twee andere subindicatoren binnen de indicator “Risico op armoede of sociale uitsluiting”, namelijk: het “Armoederisico” en “Ernstige materiële ontbering”. Verder vragen de Raden dat bij de opvolging van die subindicatoren bepaalde methodologische beperkingen in aanmerking worden genomen (cf. infra).

2.1.1 Armoederisico, per categorie

§29. De indicator “Armoederisico” meet het aandeel individuen in de totale bevolking die bedreigd worden door armoede, m.a.w. wier equivalent beschikbaar inkomen onder de armoededrempel ligt die is vastgesteld op 60%⁸ van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen (na sociale overdrachten).

§30. Hoewel het armoederisico een belangrijke factor van ongelijkheid in een maatschappij is, deels omdat dat risico er ongelijk verspreid is, is het ook een goede armoede-indicator. Hij duidt immers op het aandeel individuen met een inkomen onder een bepaalde drempel die als zwak genoeg wordt beschouwd om daadwerkelijk een armoededreiging te veroorzaken⁹. Daarom moet de indicator “Armoederisico”, die het Federaal Planbureau gebruikt om de vooruitgang van België op weg naar SDG 10 “Ongelijkheid verminderen” ([zie punt 7.2](#)) te beoordelen, volgens de Raden ook dienen als opvolgingsindicator voor het behalen van SDG 1 “Armoedebestrijding”.

§31. Aangezien niet alle bevolkingscategorieën evenveel bijdragen aan het armoederisico, vragen de Raden bovendien dat er bijzondere aandacht wordt geschonken aan bepaalde categorieën. Om te bepalen welke categorieën het meeste risico lopen om met armoede te maken te krijgen, wordt uitgegaan van twee variabelen: de leeftijd¹⁰ en de werkintensiteit¹¹.

- Gelet op de omvang van de inkomsten uit arbeid in het beschikbare inkomen van de gezinnen, heeft de werkintensiteit immers potentieel een behoorlijke impact op de blootstelling aan het armoederisico.
- Doorgaans neemt zo ook de connectie met de arbeidsmarkt bij ouderen af of slinkt als ze de pensioenleeftijd bereiken.

§32. Om rekening te kunnen houden met hoe het armoederisico doorheen de verschillende bevolkingscategorieën in België evolueert, bevelen de Raden bijgevolg aan om als aanvulling op het “Globale armoederisico” een follow-up te doen van het:

uit kinderen, studenten jonger dan 25 jaar en/of personen van 60 jaar of ouder worden volledig uitgesloten van de berekening van de indicator.

⁸ De armoederisicogrens is vastgesteld op 60 % van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen, bij Europese overeenkomst.

⁹ Er moet wel voor ogen gehouden worden dat de meting van het equivalent beschikbaar inkomen geen rekening houdt met verschillende factoren die armoede mee bepalen. Bijvoorbeeld, bovenop het eenvoudig inkomen, kan rijkdom een bescherming tegen armoede vormen. Is de inkomensstroom onvoldoende, dan kan een individu uit een geaccumuleerde voorraad van de rijkdom putten. Algemeen gesproken dienen de behoeften en middelen op elkaar te zijn afgestemd.

¹⁰ Doorgaans neemt de connectie met de arbeidsmarkt bij ouderen af of slinkt als ze de pensioenleeftijd bereiken. Er moet dus een onderscheid tussen personen in de werkende leeftijd en anderen ingebouwd worden.

¹¹ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2016). Analyse de la distribution des revenus en Belgique - Partie 1 : situation générale et pistes de recherche. CCE 2016-1548.

- armoederisico per armoedegrens¹² en meest frequente activiteit in de loop van het voorbije jaar (tewerkgestelden, loontrekkenden, tewerkgestelden behalve loontrekkenden, niet-tewerkgestelden, werklozen, gepensioneerden, andere inactieven), beschikbaar op Eurostat ("ilc_li04");
 - risico van armoede op het werk per leeftijd en per geslacht (cf. Eurostat "ilc_iw01"), per type gezin ("ilc_iw02"), per werkintensiteit van het gezin ("ilc_iw03"), per bereikt studieniveau ("ilc_iw04"), per type contract ("ilc_iw05"), per gewerkte maanden ("ilc_iw06"), per voltijdse/deeltijdse arbeid ("ilc_iw07") en per grote geboortelandengroep ("ilc_iw16").
- §33. Naast de situatie van ouderen en gezinnen met een lage werkintensiteit (en zonder werk), kan via het voornoemde onderscheid ook de evolutie van de werknemers in armoede (of "*working poors*"¹³) worden opgevolgd.

2.1.2 Zeer lage werkintensiteit bij de beroepsbevolking tussen 18 en 65 jaar

- §34. Gelet op de mogelijk behoorlijke impact van de werkintensiteit van de gezinnen op blootstelling aan het armoederisico (cf. supra), zijn de Raden het eens over het belang om de indicator "Zeer lage werkintensiteit" op te volgen. Bovendien is de werkintensiteit van de gezinnen een van de belangrijkste risicofactoren die kunnen leiden tot armoede en deprivatie van kinderen.
- §35. De Raden wijzen er wel op dat voor de indicator, die uit de EU-SILC-enquêtes komt, een methodologische beperking geldt die in de toekomst op Europees niveau moet worden bijgestuurd: de indicator is enkel beschikbaar voor de actieve gezinsleden tussen 18 en 59 jaar (met uitzondering van studenten tussen 18 en 24 jaar). Maar een beduidend deel van de Belgische bevolking werkt na 59 jaar¹⁴. De Raden bevelen dan ook aan om de reikwijdte van de indicator uit te breiden tot 65 jaar zodat de toestand van de senioren beter wordt omlijnd.

2.1.3 Ernstige materiële ontbering

- §36. Het armoederisico opvolgen, dat de relatieve armoede¹⁵ meet, laat niet toe om alle dimensies van armoede en sociale uitsluiting te omvatten. En daar zijn allerlei redenen voor¹⁶:
- Sommige gezinnen kunnen gebruikmaken van andere bronnen van inkomsten, die niet opgenomen zijn in de definitie van equivalent beschikbaar inkomen (bijvoorbeeld overdrachten in natura, toegang tot gratis openbare goederen, hulp vanwege familie en vrienden enz.).
 - Gezinnen kunnen geld lenen¹⁷.

¹² De grens van 60% van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen ligt bij overeenkomst vast en er is a priori geen enkele reden om geen andere te gebruiken. In zijn documentatienota [CCE 2016-1548](#) evalueert het secretariaat van de CRB, bovenop het "conventioneel" armoederisicopercentage (grens van 60 % van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen), ook andere "niet-conventionele" armoederisicopercentages (grens van 50 % en grens van 7 % van het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen).

¹³ Het begrip "working poor" duidt op personen die, hoewel ze actief zijn op de arbeidsmarkt, in een gezin wonen waarvan de inkomsten onder de armoedegrens liggen.

¹⁴ In België ligt de pensioenleeftijd op 65 jaar tot 2024. Vanaf 2025 wordt de wettelijke pensioenleeftijd op 66 jaar gebracht. In 2030 op 67 jaar.

¹⁵ Zoals aangegeven is de indicator gebaseerd op een verband met het nationaal mediaan equivalent beschikbaar inkomen.

¹⁶ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2016). Analyse de la distribution des revenus en Belgique - Partie 1 : situation générale et pistes de recherche. [CCE 2016-1548](#).

¹⁷ Het gevolg van lenen is dat er ook rekening gehouden moet worden met de schuldenlast van de gezinnen waarnaar een deel van het equivalent beschikbaar inkomen uitgaat alvorens eender welke uitgave te doen.

- Het vermogen van de gezinnen om het hoofd te bieden aan hun uitgaven hangt niet alleen af van hun beschikbare inkomen, maar ook van de rijkdom die ze in het verleden vergaard hebben.
 - Het zijn niet alleen de middelen van het gezin die zijn socio-economische situatie bepalen, het feit of die middelen zijn afgestemd op de uitgaven waaraan het gezin het hoofd moet bieden, zijn van belang.
- §37. Om, minstens voor een deel, iets aan die methodologische beperkingen te doen, wordt volgens de Raden best ter aanvulling de subindicator “Ernstige materiële ontbering” opgevolgd zodat de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.2 van de VN kan worden geëvalueerd.
- §38. Ruim genomen omvat de indicator “Ernstige materiële ontbering” elementen van economische ontberingen, ontberingen van duurzame goederen en ontberingen in verband met de huisvesting. Iemand wordt als zijnde in een situatie van “Ernstige materiële ontbering” beschouwd als hij aan vier van de negen onderstaande subindicatoren voldoet:
- onverwachte kosten niet kunnen opvangen (voor een bedrag van 1 100 euro);
 - niet om de andere dag een maaltijd met proteïnen kunnen eten;
 - zijn huis niet adequaat kunnen verwarmen (wegens financiële redenen);
 - zich niet één keer per jaar één week vakantie weg van thuis kunnen veroorloven;
 - geen auto hebben (indien de persoon dat wenst);
 - geen televisie hebben (indien de persoon dat wenst);
 - geen telefoon hebben (indien de persoon dat wenst);
 - geen wasmachine hebben (indien de persoon dat wenst);
 - achterstallen hebben voor het aflossen van hypotheeklening, huur of facturen voor de diensten van openbaar nut.
- §39. Die indicator van absolute armoede, die het aandeel van de bevolking in een situatie van ernstige materiële ontbering meet, betreft eerder resultaten dan middelen. Zo laat hij toe om op een meer directe manier zicht te krijgen op armoede via de toegang die individuen hebben tot goederen en diensten die als essentieel voor een fatsoenlijk leven worden beschouwd.
- §40. De Raden wijzen er wel op dat bepaalde subindicatoren binnen de indicator “Ernstige materiële ontbering” voor België relevanter zijn dan andere. Bijgevolg wordt volgens de Raden best bijzondere aandacht geschonken aan de subindicator “Onverwachte kosten niet kunnen opvangen”, alsook aan de subindicatoren “Bevolking die leeft in een gebrekkige woning” en “Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden” waarmee de Raden rekening houden om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.4 ([cf. punt 2.3](#)) te evalueren.

2.2 Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en -maatregelen implementeren voor iedereen en een aanzienlijke dekkingsgraad van de armen en de kwetsbaren realiseren (SDG 1.3)

- §41. Om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.3 te evalueren – een evaluatie die het Federaal Planbureau in dit stadium nog niet uitvoert – vragen de Raden om de huidige door het FPB opgevolgde indicatorenset te vervolledigen met de volgende indicatoren:

2.2.1 Impact van de sociale overdrachten op armoedebestrijding

- §42. De Raden vragen het Federaal Planbureau om de indicator “Impact van de sociale overdrachten (exclusief pensioenen) op armoedebestrijding” op te nemen in zijn opvolgingsindicatorenset. Die indicator meet de daling van het percentage risico op armoede te wijten aan de sociale overdrachten (exclusief pensioenen) in percenten. De indicator wordt berekend als het verschil in percentage tussen het percentage risico op armoede vóór en na de sociale overdrachten (exclusief pensioenen).
- §43. De Raden bevelen ook aan de opvolging van de impact van de sociale overdrachten op de terugdringing van de armoede aan te vullen met de indicatoren “Verschil tussen het bedrag van de minimumuitkeringen en de armoederisicodrempel” en “Non take-up of social benefits”. Deze aanbeveling van de Raden geldt voor alle takken van de sociale zekerheid (waaronder de pensioenen), alsook voor de bijstand.

Kloof tussen het bedrag van de minimumuitkeringen en de armoederisicogrens

- §44. De Raden vragen het Federaal Planbureau om de indicator “Kloof tussen het bedrag van de minimumuitkeringen en de armoederisicogrens” op te nemen in zijn opvolgingsset. Die indicator gaat na in welke mate het bedrag van de verschillende sociale uitkeringen (leefloon, inkomensvervangende tegemoetkoming voor personen met een handicap, inkomensgarantie voor ouderen, invaliditeit, werkloosheid, pensioen) verwijderd liggen van de armoederisicogrens (60 % van het mediaan inkomen). De Raden vragen dat die opvolging gebeurt voor de alleenstaanden, de gezinshoofden en de samenwonenden.
- §45. De gegevens over de kloof tussen het bedrag van de minimumuitkeringen en de armoederisicogrens zijn met name beschikbaar in de Interfederale Armoedebaarometer¹⁸.

Non take-up of social benefits

- §46. De Raden verzoeken het Federaal Planbureau om samen met de FOD Sociale Zekerheid, in overleg met de sociale partners en rekening houdend met de Europese vooruitgang in het kader van de SDG's, een indicator voor de meting van de “Non take-up of social benefits” uit te werken. Daarmee zou het aandeel potentiële rechthebbenden die geen aanspraak maken op hun recht op sociale uitkeringen (leefloon, inkomensvervangende tegemoetkoming voor personen met een handicap, inkomensgarantie voor ouderen, invaliditeit, werkloosheid) geëvalueerd kunnen worden. Het gaat er met andere woorden om de kloof te meten tussen het in aanmerking komen voor sociale uitkeringen en het daadwerkelijke gebruik ervan.

2.2.2 Armoederisico van gezinnen met een zeer lage werkintensiteit

- §47. De indicator “Risico op armoede op het werk per werkintensiteit”, die gebruikt wordt om de vooruitgang van België op weg naar SDG 1.2 te monitoren, kan ook worden aangewend om de vooruitgang van België op weg naar SDG 1.3 op te volgen.

¹⁸ Interfederale Armoedebaarometer, “Sociale uitkeringen als percentage van de armoederisicogrens” (link).

2.3 Ervoor zorgen dat alle mannen en vrouwen gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, gepaste technologie en financiële diensten (SDG 1.4)

- §48. De Raden stellen vast dat het Federaal Planbureau momenteel gebruikmaakt van de indicator “Overmatige schuldenlast van de gezinnen”¹⁹ om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.4 op te volgen. Volgens hen is louter die indicator opvolgen niet voldoende om de vooruitgang van België op weg naar SDG 1.4 te beoordelen.
- §49. De Raden bevelen bijgevolg aan om de opvolging van de vooruitgang van België op weg naar SDG 1.4 aan te vullen door:
- de indicator “Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen” toe te voegen aan de set opvolgingsindicatoren van het Federaal Planbureau;
 - het verband in de verf te zetten tussen die subdoelstelling en twee door het Federaal Planbureau opgevolgde indicatoren om de vooruitgang van België op weg naar andere duurzame ontwikkelingsdoelstellingen te evalueren: “Bevolking die in een gebrekkige woning leeft” en “Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden”.
- §50. De Raden wijzen er eveneens op dat de indicator “Ernstige materiële ontbering” (zie 2.1.3) ook gebruikt kan worden om de dimensies van sociale uitsluiting in België te meten, alsook de vooruitgang van het land op weg naar de verwezenlijking van subdoelstelling 1.4 van de VN.

2.3.1 Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen

- §51. Hoewel SDG 3 “Goede gezondheid en welzijn” niet tot de bevoegdheden van de Raden behoort, bevelen ze aan om de indicator “Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen” toe te voegen aan de indicatorenset van het Federaal Planbureau voor de opvolging van de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 3.7 “Zorgen voor een universele gezondheidsdekking, met inbegrip van de bescherming tegen financiële risico’s, toegang tot kwaliteitsvolle essentiële gezondheidszorgdiensten en toegang tot de veilige, doeltreffende, kwaliteitsvolle en betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins voor iedereen”.
- §52. Die op Eurostat beschikbare indicator die het aandeel personen van 16 jaar of ouder meet dat zich om financiële redenen de nodige medische zorg niet heeft kunnen veroorloven tijdens de afgelopen 12 maanden, laat toe de vooruitgang van België te meten op weg naar een voor iedereen toegankelijke gezondheidszorg (inbegrepen in de basisdiensten – SDG 1.4).

2.3.2 Toegang tot geschikte en verwarmde woningen

- §53. De Raden vragen dat er een expliciet verband wordt gelegd tussen de opvolging van de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.4 en de indicatoren “Woning zonder voldoende verwarming”²⁰, die het FPB opvolgt in het raam van SDG 7 “Betaalbare en duurzame

¹⁹ De indicator “[Overmatige schuldenlast van de gezinnen](#)” meet het aantal personen die geconfronteerd worden met overmatige schuldenlast of ernstige financiële moeilijkheden die een beroep hebben gedaan op de gerechtelijke procedure van collectieve schuldenregeling. Een schuldbemiddelaar zal in het kader van die procedure een aanzuiveringsplan van alle uitstaande schulden opstellen en het maandbedrag bepalen dat de betrokkene nodig heeft voor zijn lopende uitgaven. Dat bedrag moet voldoende zijn om een menswaardig bestaan te leiden en kan niet lager liggen dan het leefloonbedrag op maandbasis. De Centrale voor kredieten aan particulieren (CKP) centraliseert in België bepaalde gegevens over het aantal lopende collectieve schuldenregelingen. Die indicator wordt uitgedrukt in duizenden personen en de gegevens komen van de Nationale Bank van België.

²⁰ De indicator “[Woning zonder voldoende verwarming](#)” meet het aandeel van de bevolking dat verklaart zijn woning niet voldoende te kunnen verwarmen.

energie”, en “Gebrekkige huisvesting”²¹, die het FPB opvolgt in het raam van SDG 11 “Duurzame steden en gemeenschappen”.

2.4 De weerbaarheid opbouwen van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken (SDG 1.5)

- §54. Om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 1.5 te evalueren – het Federaal Planbureau voert die evaluatie in dit stadium nog niet uit – vragen de Raden om het verband in de verf te zetten tussen die subdoelstelling en de indicator “Slachtoffers van natuurrampen in verband te brengen met het klimaat en de luchtvervuiling” die gebruikt wordt om de vooruitgang van België op weg naar SDG 13.1 van de VN “De veerkracht en het aanpassingsvermogen versterken van met klimaat in verband te brengen gevaren en natuurrampen in alle landen” (zie punt 9.1)²² te evalueren.
- §55. Die indicator meet het aantal slachtoffers van natuurrampen die verband houden met klimaatverandering en luchtvervuiling (doden, vroegtijdige sterfgevallen, vermisten, getroffen personen: lichamelijke letsels, gezondheidsproblemen, ziekte, trauma enz.).
- §56. Verder vragen de Raden om die indicator per inkomensniveau op te volgen zodat de verbanden tussen armoede en klimaatverandering in de verf worden gezet.

3 Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake gendergelijkheid (SDG 5)

- §57. De Raden zijn de mening toegedaan dat ons land de volgende subdoelstellingen inzake duurzame ontwikkeling voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen (SDG 5) zou moeten nastreven:
- SDG 5.1 “Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overall”;
 - SDG 5.4 “Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is”;
 - SDG 5.5 “Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven”.
- §58. De Tabel 10-2 bevat alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 5 “Gendergelijkheid” die de Raden voorstellen.

²¹ De indicator “[Gebrekkige huisvesting](#)” meet het aandeel van de bevolking dat in een woning leeft met een lekkend dak, vochtige muren, vloeren of funderingen, of met rot in de raamkozijnen of de vloer.

²² Cf. Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2019). Verslag over het ambitieniveau en de opvolgingsindicatoren betreffende de milieugerelateerde SDG’s van de VN. CRB 2019-1820.

3.1 Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overal (SDG 5.1)

§59. De Raden constateren dat om de vooruitgang te meten die België boekt voor subdoelstelling 5.1. "Tegen 2030 een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overal", het FPB momenteel de indicator "Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen"²³ opvolgt. Ze hebben bepaalde opmerkingen over die opvolgingsindicator.

3.1.1 Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen, per sector, per soort van uitgeoefende job, per studieniveau en per studietype

§60. De uurloonkloof is een indicator die, in tegenstelling tot de jaarloonkloof, corrigeert voor het effect van de genderverschillen in het aantal gewerkte uren. Vrouwen werken immers gemiddeld vaker deeltijds dan mannen en presteren gemiddeld minder uren in deeltijdse regelingen.

§61. De Raden zijn echter de mening toegedaan dat niet enkel die indicator gebruikt mag worden om de vooruitgang van België op het gebied van loongelijkheid tussen mannen en vrouwen te meten.

§62. De Raden vragen evenwel dat het Federaal Planbureau de uurloonkloof tussen mannen en vrouwen zou volgen per sector, per soort van uitgeoefende job, studieniveau en studietype.

§63. Om genderongelijkheid op de arbeidsmarkt te evalueren, vragen de Raden om de huidige set opvolgingsindicatoren aan te vullen met de volgende indicatoren: "Deeltijdse arbeid, per reden, per sector en per geslacht", "Gemiddelde arbeidsduur, per geslacht en per sector", en "Extralegale voordelen per geslacht, per sector en per soort van uitgeoefende job".

3.1.2 Deeltijdse arbeid, per geslacht, per reden en per sector

§64. De Raden vragen dat het Federaal Planbureau het aandeel van de actieve bevolking met een deeltijdse job opvolgt per geslacht, betrokken sector en reden. Die gegevens zijn beschikbaar bij Eurostat. De voornaamste redenen voor een deeltijdse job die in de indicator van Eurostat worden aangegeven, zijn: "onvrijwillige tewerkstelling"²⁴, "ziek of ongeschikt zijn"; "andere familiale of persoonlijke verantwoordelijkheden"; "bijstand aan kinderen of arbeidsongeschikte volwassenen"; "in het onderwijs of beroepsopleiding" en "andere".

§65. Het is de bedoeling de ontwikkeling te volgen van het verschil op het vlak van deeltijdse arbeid tussen mannen en vrouwen per reden en per sector.

3.1.3 Gemiddelde arbeidsduur, per geslacht en per sector

§66. De Raden vragen het Federaal Planbureau de "Gemiddelde arbeidsduur, per geslacht en per sector" op te volgen, namelijk het gemiddeld aantal gewerkte uren per jaar per persoon met een voltijdse of deeltijdse baan, per geslacht en per sector.

²³ De indicator "Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen" wordt ook opgevolgd in het raam van het VWC (Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen) als één van de indicatoren om ongelijkheid op de arbeidsmarkt te evalueren.

²⁴ "Onvrijwillige" deeltijdse arbeid vertegenwoordigt het aandeel van werknemers dat geen voltijdse job heeft kunnen vinden.

3.1.4 Extralegale voordelen per geslacht, per sector en per soort van uitgevoerde job

- §67. Behalve loon waarop socialezekerheidsbijdragen zijn verschuldigd, kunnen werknemers ook extralegale voordelen genieten, zoals maaltijdcheques, ecocheques, aandelenopties, een salariswagen, een gsm, aanvullende pensioenen, die dikwijls deel uitmaken van het loonpakket. Zoals voor lonen in strikte zin kunnen er genderverschillen in extralegale voordelen bestaan²⁵.
- §68. Daarom vinden de Raden dat voor een geheel van (nog te bespreken en te omschrijven) extralegale voordelen eveneens indicatoren aan de set opvolgingsindicatoren van het FPB toegevoegd moeten worden. Aangezien de RSZ²⁶ momenteel aan alternatieve verloningsvormen werkt, stellen de Raden voor de publicatie van die werkzaamheden af te wachten. De Raden dringen er echter op aan dat die indicatoren uitgesplitst moeten kunnen worden volgens sector en soort van (voltijdse, deeltijdse) verrichte job om rekening te houden met de realiteit van de sectoren

3.1.5 Jaarloonkloof tussen mannen en vrouwen, per sector, per verrichte job en per studietype

- §69. De jaarloonkloof geeft de verhouding weer tussen het gemiddelde brutojaarloon van mannen en van vrouwen. Deze indicator weerspiegelt – in tegenstelling tot de uurloonkloof – ook het feit dat vrouwen over het algemeen minder lucratieve beroepen uitoefenen en vaker actief zijn in minder goed betaalde sectoren, dat vrouwen over het algemeen actiever zijn in sectoren met minder voltijdse contracten, en dat de lonen van deeltijdse werknemers doorgaans lager liggen dan die van voltijdse werknemers.
- §70. Volgens de Raden moet de indicator "Jaarloonkloof tussen mannen en vrouwen", per sector, per verrichte job en per studietype, opgevolgd worden, naast de indicator "Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen".
- §71. De Raden wensen daarbij aan te geven dat zij de uurloonkloof de meest geschikte indicator vinden voor het debat over "gelijk loon voor gelijk werk", terwijl ze de jaarloonkloof de meest geschikte indicator vinden voor het debat over de in de paragraaf § 69 genoemde thematieken.

3.2 Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk (SDG 5.4)

- §72. Om de vooruitgang te evalueren die België heeft geboekt op weg naar subdoelstelling 5.4 volgt het Federaal Planbureau in zijn "Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling 2019" de indicator "Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden"²⁷.

²⁵ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2019). Rapport over de loonkloof tussen mannen en vrouwen [CRB 2019-0104](#).

²⁶ Op initiatief van de minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid en in overleg met de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) heeft SD Worx, in samenwerking met de Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid, een [studie](#) gemaakt waarin een inventaris wordt gemaakt van de alternatieve loonvoordelen en waarin de belangrijkheid en de spreiding van die alternatieve verloningspraktijken geschat wordt. De resultaten van de studie worden uitgesplitst volgens sector, geslacht, leeftijd, statuut en grootte van de organisatie.

²⁷ De indicator "[Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden](#)" meet de redenen waarom particulieren niet actief op zoek zijn naar een job, zodat ze niet tewerkgesteld noch werkloos zijn, en niet in de arbeidskrachten meetellen. Die definitie die wordt gebruikt in de communautaire enquête naar de arbeidskrachten (EAK-EU) is gebaseerd op de krachtlijnen van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Hoewel er verschillende redenen kunnen zijn waarom een persoon geen werk zoekt, wordt enkel rekening gehouden met de belangrijkste reden. "Zonder beroepsactiviteit door familieverantwoordelijkheden" verwijst naar de "redenen in verband met het oppassen van kinderen of arbeidsongeschikte volwassenen" en "andere familiale of persoonlijke verantwoordelijkheden".

§73. De Raden onderschrijven de beslissing van het Federaal Planbureau om die indicator aan zijn opvolgingsset toe te voegen maar vinden het door het FPB geformuleerde voorstel te restrictief. Om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 5.4 te evalueren, vragen de Raden bijgevolg de huidige, door het FPB gevolgde indicatorenset, aan te vullen met de volgende twee indicatoren.

3.2.1 Verschil tussen mannen en vrouwen tussen het aantal uren dat per week aan onbezoldigd huishoudelijk werk wordt besteed

§74. De Raden vragen dat het Federaal Planbureau in zijn opvolgingsindicatorsset de indicator "Verschil tussen mannen en vrouwen tussen het aantal uren dat per week wordt besteed aan onbezoldigd huishoudelijk werk" opneemt. Die indicator evalueert hoeveel uren vrouwen per week meer of minder aan onbezoldigd thuiswerk besteden (opvang van kinderen of arbeidsongeschikte volwassenen, huishoudelijke taken) vergeleken met mannen.

§75. De gegevens betreffende het tijdsgebruik per geslacht ("Time use") zijn beschikbaar in de "Gender Statistic database"²⁸ van het Europees Instituut voor Gendergelijkheid (EIG).

3.2.2 Voorzien van openbare diensten, infrastructuur en sociale bescherming voor de bevolking in de werkende leeftijd

§76. De Raden zijn van oordeel dat ook geëvalueerd moet worden in welke mate de bevolking in de werkende leeftijd toegang heeft tot openbare diensten, infrastructuur en sociale bescherming. In dat verband vragen de Raden dat het Federaal Planbureau zijn voorstel uitbreidt op grond van de daarover op verschillende niveaus, met name op Europees niveau, al verrichte werkzaamheden [toegang tot kinderopvang, gebruik van tijdskrediet (betreffende werknemers), ouderenzorg ...].

3.3 Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven (SDG 5.5)

§77. De Raden constateren dat om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 5.5 van de VN op te volgen, d.i. "Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven", het Federaal Planbureau thans de indicator "Vrouwelijke parlementsleden"²⁹ volgt.

§78. Aangaande de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming, vragen de Raden zich af waarom het Federaal Planbureau enkel de indicator "Vrouwelijke parlementsleden" gebruikt. Met die indicator kan worden gemeten hoeveel vooruitgang België boekt op weg naar de doelstelling van volledige deelname van vrouwen inzake leiderschap in het politieke leven; die indicator verschaft evenwel geen enkele informatie over hun deelname inzake leiderschap in het openbare en economische leven. De Raden drukken dan ook de wens uit dat het FPB ook zou opvolgen hoeveel vooruitgang België boekt om vrouwen volledig aan leidinggevende functies in het economische (zie 3.3.1) en openbare (zie 3.3.2) leven te laten deelnemen.

²⁸ https://eig.europa.eu/gender-statistics/odds/browse/ta/ta_timeuse

²⁹ De indicator "Vrouwelijke parlementsleden" meet het aandeel vrouwen die werden verkozen in de (federale) kamer en de gewestelijke en communautaire parlementen. De gegevens zijn afkomstig van het Europees Instituut voor Gendergelijkheid.

3.3.1 Deelname van vrouwen inzake leiderschap in het economische leven

§79. Om te evalueren hoeveel vooruitgang België boekt voor de doelstelling van volledige deelname van vrouwen inzake leiderschap in het economische leven, vragen de Raden het Federaal Planbureau in zijn opvolgingsindicatorenset de indicatoren "Vrouwelijke hoge kaderleden" en "Vrouwelijke zelfstandigen en helpers" op te nemen.

Vrouwelijke hoge kaderleden

§80. De indicator "Vrouwelijke hoge kaderleden" meet het aandeel vrouwen die een post bekleden in de raden van bestuur³⁰ van de grootste, beursgenoteerde bedrijven³¹.

§81. Die gegevens zijn te verkrijgen in de "Gender Statistics database" van het Europees Instituut voor Gendergelijkheid (EIG) in de categorie "Women and men in decision-making"³². De indicator is ook beschikbaar bij Eurostat.

Vrouwelijke zelfstandigen en helpers

§82. De indicator "Vrouwelijke zelfstandigen en helpers" meet het aandeel vrouwen dat bij het RSVZ geregistreerd is als vrouwelijke zelfstandigen en helpers vergeleken met het totale aantal geregistreerde zelfstandigen en helpers. De Raden vragen het aandeel "vrouwelijke zelfstandigen in hoofdberoep" te onderscheiden van het aandeel "vrouwelijke zelfstandigen in bijberoep".

3.3.2 Deelname van vrouwen inzake leiderschap in het openbare leven

§83. Om de vooruitgang van België op weg naar de doelstelling van de volledig deelname van vrouwen inzake leiderschap in het openbare leven te beoordelen, vragen de Raden het Federaal Planbureau in zijn opvolgingsindicatorenset de indicatoren "Vrouwen die bij de overheidsadministratie besluitvormingsfuncties bekleden" en "Vrouwen die bij justitie besluitvormingsfuncties bekleden", toe te voegen. Die gegevens zijn te verkrijgen in de "Gender Statistics database" van het Europees Instituut voor Gendergelijkheid (EIG) in de categorie "Women and men in decision-making"³³.

§84. Verder vragen de Raden dat het FPB de indicator "Vrouwen benoemd in overleg- en adviesorganen" samenstelt en opvolgt om het verschil tussen mannen en vrouwen in Belgische overleg- en adviesorganen te evalueren.

Vrouwen die bij de overheidsadministratie besluitvormingsfuncties bekleden

§85. De indicator "Vrouwen die bij de overheidsadministratie besluitvormingsfuncties bekleden" geeft het aandeel vrouwen weer dat op het hoogste niveau besluitvormingsfuncties uitoefent bij de overheidsadministratie. De overheidsadministraties in die indicator betreffen de diensten van de nationale regering die worden geleid door een minister en de centrale administraties.

³⁰ De leden van de raad van bestuur omvatten alle leden van het hoogste beslissingsorgaan van elk bedrijf (voorzitter, uitvoerende en niet-uitvoerende bestuurders, topmanagers en werknemersvertegenwoordigers).

³¹ De grootste bedrijven zijn die opgenomen in de "Blue chip index" die de grootste ondernemingen per beurskapitalisatie en/of beustransacties omvat. Enkel de in het betrokken land geregistreerde bedrijven worden meegeteld. In België komt de "Blue chip index" overeen met de nationale "BEL20-index".

³² <https://eig.europa.eu/gender-statistics/dgs/browse/wmidm>

³³ <https://eig.europa.eu/gender-statistics/dgs/browse/wmidm>

Vrouwen die bij justitie besluitvormingsfuncties bekleden

§86. De indicator "Vrouwen die bij justitie besluitvormingsfuncties bekleden" meet het aandeel vrouwen in de hoogste besluitvormingsfuncties (rechters en voorzitters) bij de hoogste nationale gerechtelijke overheden: hooggerechtshof, hoge administratieve hoven, grondwettelijke hoven en procureurs-generaal. Die indicator betreft de post van voorzitter en leden (rechters) van het hooggerechtshof, de post van voorzitter van de hoge administratieve hoven, de post van voorzitter van de grondwettelijke hoven en de procureurs.

Vrouwen benoemd in overleg- en adviesorganen

§87. België heeft de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in de organen met een adviserende bevoegdheid op federaal niveau en op het niveau van de deelstaten³⁴ gereguleerd. Daarom vragen de Raden het FPB om een indicator samen te stellen en op te volgen die het aandeel vrouwen meet die benoemd zijn in officiële federale en regionale overleg- en adviesorganen. De "overleg- en adviesorganen" zijn de raden, commissies, comités en andere instanties die in allerlei sectoren (bv. werkgelegenheid en sociale zekerheid, gelijke kansen, gezondheid, cultuur) advies moeten verstrekken aan de overheidsinstanties waarmee ze verbonden zijn. De bedoeling van die opvolging is tot een overzicht te komen van de vertegenwoordiging van vrouwen in overleg- en adviesorganen in België.

4 Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake energie (SDG 7) die door de Raden worden voorgesteld

§88. Bij de evaluatie van de prestaties van België op weg naar de SDG 7 "Betaalbare en duurzame energie" volgt het Federaal Planbureau in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" de volgende subdoelstellingen op.

- SDG 7.1 « Tegen 2030 universele toegang tot betaalbare, betrouwbare en moderne energiediensten garanderen »;
- SDG 7.2 « Tegen 2030 het aandeel hernieuwbare energie in de mondiale energiemix aanzienlijk verhogen »
- SDG 7.3 « Tegen 2030 de mondiale graad van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen ».

§89. De Raden benadrukken dat de subdoelstellingen die de VN voor de SDG 7 heeft vastgesteld, geen onderscheid maken tussen de doelstellingen en de middelen van een duurzaam energiebeleid vanuit een economische, sociale en ecologische invalshoek.

³⁴ Zie wet van 20 juli 1990 gewijzigd door de wet van 17 juli 1997 en door de wet van 3 mei 2003 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in organen met adviserende bevoegdheid; decreet van de Franse Gemeenschap van 17 juli 2002 tot bevordering van de gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de adviesorganen; decreet van het Waals Gewest van 15 mei 2003 tot bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen binnen de adviesorganen enz.

- §90. Volgens de Raden moet het energiebeleid terzelfder tijd drie doelstellingen nastreven, namelijk³⁵:
- energieprijzen garanderen die concurrerend zijn voor de grote en kleine ondernemingen (die gevoelig zijn voor de energieprijzen en concurreren met buitenlandse ondernemingen) en die betaalbaar zijn voor de burgers (en meer bepaald voor de minst begunstigten);
 - de milieulimieten en milieuverbintenissen naleven;
 - de bevoorradingszekerheid waarborgen.
- §91. Volgens de Raden zijn de evolutie van de energiemix en de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen (SDG 7.2), alsook de energie-efficiëntie (SDG 7.3), middelen – naast andere³⁶ – om de drie voornoemde doelstellingen te verwezenlijken.
- §92. Bijgevolg dringen de Raden erop aan dat een onderscheid wordt gemaakt tussen de doelstellingen en de middelen van het energie- en klimaatbeleid bij de evaluatie van de energie- en klimaatprestaties van België.
- §93. De Tabel 10-3 bevat de ambities en alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 7 “Betaalbare schone energie” die de Raden voorstellen.

4.1 De toegang tot betaalbare, betrouwbare energiediensten garanderen (SDG 7.1)

- §94. De subdoelstelling 7.1 van de VN, “Tegen 2030 universele toegang tot betaalbare, betrouwbare en moderne energiediensten garanderen”, omvat twee van de drie doelstellingen die het energiebeleid volgens de Raden zou moeten nastreven. Het gaat erom:
- energieprijzen te garanderen die concurrerend zijn voor de grote en kleine ondernemingen (die gevoelig zijn voor de energieprijzen en concurreren met buitenlandse ondernemingen) en die betaalbaar zijn voor de burgers (en meer bepaald voor de minst begunstigten);
 - de bevoorradingszekerheid te waarborgen.
- §95. De Raden stellen vast dat, om de vorderingen van België op weg naar subdoelstelling 7.1 te evalueren, het Federaal Planbureau in zijn “Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019” de indicator “Woningen zonder voldoende verwarming” opvolgt³⁷. De indicator “Energieafhankelijkheid”³⁸, die wordt geëvalueerd in deel drie van het “Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017”, wordt niet langer gevolgd in het “Rapport 2019”.

³⁵ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2015). De verbintenis van de sociale gesprekpartners ten aanzien van de energie-uitdagingen, [CRB 2015-0135](#)

³⁶ Andere middelen die de Raden als essentieel beschouwen om de drie doelstellingen van het energiebeleid te bereiken, zijn de flexibiliteit van het energieaanbod en de energievraag, de energie-infrastructuur, de organisatie van een energiemarkt die het bestaan van de infrastructuur en adequate “prijsignalen” voor de goede werking ervan waarborgt; verantwoordelijk gedrag op het vlak van energieverbruik, onderzoek en ontwikkeling (O&O) en innovatie, de maatschappelijke organisatie en de financieringsmechanismen en toegang tot de financiële middelen ([CRB 2015-0135](#)).

³⁷ De indicator “[Woningen zonder voldoende verwarming](#)” meet het deel van de bevolking dat verklaart zijn woning niet voldoende te kunnen verwarmen (EU-SILC).

³⁸ De indicator “[Energieafhankelijkheid](#)” wordt berekend als de verhouding tussen de netto-invoer van energie – invoer minus uitvoer – en het energieverbruik in België. Dit verbruik is het totaal van het bruto binnenlands energieverbruik (bbe) en van de zeebunkers (brandstof geleverd aan schepen voor hun internationale trajecten).

4.1.1 De energiebevoorradingzekerheid waarborgen

- §96. In het scenario “Energie” van het “Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017” volgde het FPB de indicator “Energieafhankelijkheid” op met het oog op de evaluatie van de prestaties van België op het vlak van de bevoorradingzekerheid. De Raden stellen vast dat deze indicator niet meer wordt opgevolgd in het “Rapport 2019”. De Raden keuren deze keuze van het Federaal Planbureau goed, voornamelijk om twee redenen.
- §97. Ten eerste omvat deze indicator alle energiebronnen (fossiele en andere). Vandaag is België echter – en dat zal ook in de toekomst zo blijven – sterk afhankelijk van de invoer van fossiele energie (aardolie en aardgas) en van nucleaire brandstoffen om aan zijn binnenlandse vraag te voldoen³⁹. Ons land beschikt immers niet over autochtone energiebronnen, van fossiele of nucleaire aard, in zijn ondergrond. België zal dan ook alle fossiele en nucleaire energiebronnen die deel uitmaken van zijn energiemix blijven invoeren. Het heeft weinig zin om te werken met een indicator die grotendeels bestaat uit elementen waarop België geen vat heeft. Het is echter belangrijk te onderstrepen dat België meer bepaald kan inzetten op de lokale en grootschalige productie van hernieuwbare energie om zijn afhankelijkheid van fossiele energiebronnen te verminderen.
- §98. Ten tweede is de afschaffing – of in een eerste fase de vermindering – van fossiele energiebronnen in de Belgische energiemix het hoofddoel van de energietransitie naar een koolstofarme samenleving tegen 2050. Deze transitie zal volgens de Europese Commissie⁴⁰ leiden tot een grootschalige elektrificatie van de Europese energiemix⁴¹, m.n. via de massale integratie van hernieuwbare energiebronnen. De Commissie verwacht immers een gedeeltelijke elektrificatie van de vectoren op het vlak van transport, verwarming van gebouwen en de industrie, waardoor het aandeel “elektriciteit” in de energiemix zal toenemen. Tegen respectievelijk 2030 en 2050 zal elektriciteit een sleutelement worden voor de decarbonisatie van de energiesector, al dan niet rechtstreeks – als input voor de conversie van brandstoffen en gassen. Om die reden menen de Raden dat het meer dan relevant is zich te richten op de elektriciteitsbevoorradingzekerheid van België, daar het elektriciteitssysteem een steeds belangrijker rol zal vervullen in de decarbonisatie van onze economie.
- §99. Hoewel de Raden de keuze van het Federaal Planbureau goedkeuren om de indicator “Energieafhankelijkheid” niet langer te op volgen, menen zij dat het belangrijk is om de prestaties van België op het vlak van zekerheid en adequacy van de energiebevoorrading te evalueren, meer bepaald op de elektriciteitsmarkt. Om die reden bevelen de Raden aan om de indicatoren “Loss of Load Expectation (LOLE)” en “Kritieke adequacy-periodes” toe te voegen aan de door het FPB gevolgde indicatorenset⁴².

Loss of Load Expectation (LOLE)

- §100. Om de prestaties van België op het gebied van bevoorradingzekerheid te beoordelen, bevelen de Raden aan om de Loss of Load Expectation (LOLE) op te volgen. Dit belangrijke concept bepaalt het verwachte aantal uren dat de belasting niet kan worden gedekt door alle productiemiddelen die op het nationale elektriciteitsnet beschikbaar zijn, rekening houdend

³⁹ Volgens het Federaal Planbureau (2017) bedroeg de energieafhankelijkheid van België 84,8% in 2016, wat ver boven het Europese gemiddelde ligt (53,6%). Bij ongewijzigd beleid zal de energieafhankelijkheid van België blijven stijgen tot 91% in 2030 en 88% in 2050 ([link](#)).

⁴⁰ Europese Commissie (2018). Een schone planeet voor iedereen Een Europese strategische langetermijnvisie voor een bloeiende, moderne, concurrerende en klimaatneutrale economie. [COM/2018/773 final](#)

⁴¹ De totale vraag naar elektriciteit bedraagt vandaag één vijfde van de totale Belgische energievraag. De Europese Commissie (2018) meent dat het deel van de vector elektriciteit in het eindenergieverbruik in Europa zou kunnen verdubbelen tegen 2050 en dan 53% zou kunnen bedragen.

⁴² Voor meer informatie over deze indicatoren, zie de documentatienota “Monitoring de la sécurité d’approvisionnement et de l’adéquation électrique en Belgique” van het secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2019-1774).

met de interconnecties. Een hogere LOLE betekent dus dat de kans toeneemt dat er op een gegeven moment een gebrek aan opwekkingscapaciteit is om aan de vraag naar elektriciteit te voldoen.

§101. In België is de "Loss of Load Expectation (LOLE)" wettelijk gedefinieerd: hij mag wettelijk niet langer duren dan 3 uur in een normale winter en 20 uur in een strenge winter (p95⁴³). Volgens de Raden moet dit doel de ambitie zijn om de bevoorradingszekerheid op het vlak van elektriciteit te waarborgen.

Kritieke adequacy- periodes

§102. Om de prestaties van België op het gebied van bevoorradingszekerheid en adequacy van vraag en aanbod op deze markt te beoordelen, bevelen de Raden aan om de indicator "Kritieke adequacy-periodes" te volgen. Deze indicator, die door de CREG in haar jaarverslag "Study on the functioning and price evolution of the Belgian wholesale electricity market" wordt berekend en geanalyseerd, raamt het aantal dagen met een day-ahead-prijs gelijk aan of hoger dan 300 €/MWh op de elektriciteitsbeurs gedurende ten minste één uur. In haar verslag analyseert de CREG ook de totale extra beschikbare capaciteit⁴⁴ voor elk van deze periodes. De indicator maakt het mogelijk om te beoordelen in welke mate België al dan niet dicht bij een adequacy-probleem zat, dat de bevoorradingszekerheid op het gebied van elektriciteit van het land in het gedrang kan brengen.

4.1.2 Betaalbare prijzen voor de huishoudens en concurrerende prijzen voor de bedrijven waarborgen

§103. Het waarborgen van concurrerende energieprijzen voor de bedrijven en van betaalbare energie voor de huishoudens is een van de doelstellingen van het energiebeleid die de Raden van essentieel belang achten, omdat elke stijging van de energieprijzen⁴⁵:

- relatief meer invloed heeft op onze economie dan op die van onze burens, omdat deze relatief meer afhankelijk is van energie;
- de minst begoede huishoudens zwaarder treft omdat de energiekosten een groter deel van hun uitgaven uitmaken dan bij het gemiddelde huishouden;
- de lonen beïnvloedt via het indexeringsmechanisme (exclusief brandstof).

§104. Om de prestaties van België op het gebied van concurrerende en betaalbare kosten te beoordelen, bevelen de Raden aan zich te concentreren op groepen die relatief gevoeliger zijn

⁴³ Aantal uren per jaar waarin de energievoorziening naar verwachting in een uitzonderlijk jaar met een waarschijnlijkheid van 1 op 20 (het 95ste percentiel) niet volledig gewaarborgd zal zijn.

⁴⁴ De "totale beschikbare extra capaciteit" geeft aan hoe ver België verwijderd is van onvrijwillige afschakeling. Ze wordt berekend als de som van:

- de "expliciet beschikbare bijkomende binnenlandse capaciteit", d.w.z. de bijkomende capaciteit die door de Belgische marktspelers op de Belgische elektriciteitsbeurs wordt aangeboden;
- de "expliciet beschikbare bijkomende invoer", d.w.z. de bijkomende capaciteit die door buitenlandse marktspelers op de Belgische elektriciteitsbeurs wordt aangeboden;
- de "impliciet beschikbare bijkomende binnenlandse capaciteit", d.w.z. een raming door de CREG van de bijkomende capaciteit die niet wordt aangeboden op de Belgische elektriciteitsbeurs, bv. uitzonderlijke maatregelen die de marktspelers hebben genomen om het hoofd te bieden aan een plotselinge adequacy-crisis als gevolg van de onverwachte onbeschikbaarheid van kernenergie;
- de "beschikbare balanceringsreserve (R23)", d.w.z. de beschikbare balanceringsreserve om het systeem in evenwicht te brengen.

⁴⁵ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2017). "Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België", p.11, [CRB 2017-2055](#).

voor schommelingen van de elektriciteitsprijzen: elektro-intensieve bedrijven die internationaal concurreren en de minst begunstigde huishoudens.

Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden

§105. De Raden keuren de keuze van het Federaal Planbureau goed om de indicator "Huisvesting zonder voldoende verwarming" toe te voegen aan zijn set opvolgingsindicatoren om de vorderingen van België op weg naar subdoelstelling 7.1. van de VN op te volgen. Deze indicator, die het deel van de bevolking meet dat verklaart dat zij hun woning niet voldoende kunnen verwarmen, maakt het mogelijk om rekening te houden met de energiearmoede⁴⁶ in België.

Verskil in de finale elektriciteitsprijzen

§106. De Raden bevelen aan het "Verskil in de finale elektriciteitsprijzen tussen de Belgische elektro-intensieve bedrijven en hun Europese burens" op te volgen. Zij vragen in dit verband te verwijzen naar de definitie van de Europese Unie van elektro-intensiteit - die in België⁴⁷ niet als zodanig erkend is - die bepaalt dat een bedrijf als elektro-intensief wordt beschouwd zodra zijn elektriciteitsverbruik meer dan 2,5 kWh per euro toegevoegde waarde bedraagt. De Raden bevelen tevens aan zich te concentreren op industriële elektro-intensieve verbruikers met een jaarlijks verbruik van 10 GW (profiel E1), 25 GWh (profiel E2), 100 GWh (profiel E3) en 500 GW (profiel E4)⁴⁸. Buurlanden zijn Duitsland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk⁴⁹. Deze indicatoren worden jaarlijks door de CREG gepubliceerd in haar verslag "A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers".

§107. Om het concurrentievermogen van de Belgische industrie te beschermen en de werkgelegenheid in stand te houden, zijn de Raden van oordeel dat België moet garanderen dat de verschillende componenten van de finale elektriciteitsprijs in België, met name voor energie-intensieve industrieën, niet hoger zijn dan in de buurlanden. Met andere woorden, het ongunstige verschil in finale elektriciteitsprijzen tussen de Belgische elektro-intensieve bedrijven en hun Europese burens moet in de toekomst worden verkleind.

4.2 Het aandeel hernieuwbare energie in de Belgische energiemix vergroten (SDG 7.2)

§108. De Raden nemen er nota van dat het Federaal Planbureau in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" de indicator "Hernieuwbare energie bij de

⁴⁶ Energiearmoede verwijst naar een situatie waarin een persoon of huishouden in zijn huis bijzondere moeilijkheden ondervindt om in zijn basisbehoeften aan energie te voorzien. De Koning Boudewijnstichting definieert drie vormen van energiearmoede:

- gemeten energiearmoede: huishoudens die een te groot deel (meer dan 10%) van hun beschikbaar inkomen (na aftrek van de woonkosten) aan hun energiefacturen besteden;
- verborgen energiearmoede: huishoudens waarvan we vermoeden dat ze hun energieverbruik terugschroeven tot onder hun basisbehoefte, omdat hun energiefactuur 'abnormaal' laag is, maar deze situatie verhuult een hoog risico op deprivatie omdat hun basisbehoeften niet gedekt zijn;
- subjectieve energiearmoede: betreft de ervaring en beleving van de huishoudens met betrekking tot de (financiële) mogelijkheden om de energiefacturen te betalen. In tegenstelling tot de andere indicatoren is dit een zuiver subjectieve, door de huishoudens zelf opgegeven toestand.

⁴⁷ De Europese Unie biedt bedrijven die veel elektriciteit verbruiken en onderhevig zijn aan internationale concurrentie (met een elektro-intensiteit van meer dan 2,5 kWh per euro toegevoegde waarde en een blootstelling aan internationale concurrentie van meer dan 25%) de mogelijkheid om bijzondere voorwaarden te genieten voor de levering van elektriciteit (toegekende subsidies, enz.). In tegenstelling tot bijvoorbeeld Duitsland of Frankrijk wordt deze notie van elektro-intensiteit in België (behalve in Vlaanderen sinds 2018) niet als zodanig "erkend" voor de toepassing van de verlaging van de elektriciteitsprijs.

⁴⁸ Het verschil in finale energieprijzen is afhankelijk van het type energie en van het verbruiksprofiel.

⁴⁹ De evaluatie van het verschil in elektriciteitsprijs wordt berekend in vergelijking met de buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk), omdat zij de belangrijkste handelspartners van België zijn. Een verschil in elektriciteitsprijzen met deze landen zal dus een grotere impact hebben op het concurrentievermogen van België.

elektriciteitsproductie" opvolgt om de vorderingen van België te beoordelen op weg naar subdoelstelling 7.2 van de VN "tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de mondiale energiemix verhogen"⁵⁰.

- §109. De Raden benadrukken dat deze indicator wordt gekenmerkt door een beperkte reikwijdte, aangezien hij alleen de binnenlandse productie van hernieuwbare elektriciteit meet. De Raden bevelen dan ook aan om de indicatoren "Hernieuwbare energie in het elektriciteitsverbruik" en "Hernieuwbare energie in het energieverbruik, uitgesplitst per sector" extra op te volgen zodat de beste indicatoren kunnen worden gebruikt om de vooruitgang van België in de richting van de SDG 7.2 te beoordelen.
- §110. Wat de doelstelling betreft, zijn de Raden van oordeel dat België ten minste de doelstellingen die het land zich in het Nationaal Energie-Klimaatplan heeft gesteld, moet verwezenlijken.

4.2.1 Hernieuwbare energie in het elektriciteitsverbruik

- §111. Om ook rekening te houden met het aandeel van ingevoerde elektriciteit uit hernieuwbare bronnen, bevelen de Raden aan om naast de indicator "Hernieuwbare energie in de elektriciteitsproductie" ook de indicator "Hernieuwbare energie in het elektriciteitsverbruik" op te volgen. Deze indicator is beschikbaar via Eurostat en wordt jaarlijks gepubliceerd door APERe en zijn Belgisch Observatorium voor Hernieuwbare Energie.

4.2.2 Hernieuwbare energie verbruikt per sector

- §112. De ontwikkeling van hernieuwbare energie zal in sommige sectoren sneller gaan dan in andere. Een snelle groei wordt verwacht in de sector van de elektriciteitsproductie, terwijl een beperktere ontwikkeling wordt verwacht in de bouw- en transportsector. Daarom bevelen de Raden aan het aandeel van hernieuwbare energie in het energieverbruik per sector van de economie op te volgen. Dit geldt voor de sectoren elektriciteit (zie punt 4.2.1), bouw, vervoer en industrie.

4.3 De energie-efficiëntie van België verbeteren (SDG 7.3)

- §113. De Raden nemen er nota van dat het Federaal Planbureau in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" de indicator "Energieproductiviteit" opvolgt om de vorderingen van België te beoordelen op weg naar subdoelstelling 7.3: "Tegen 2030 de mondiale graad van verbetering van de energie-efficiëntie verdubbelen"⁵¹.
- §114. Om de meest relevante indicator te gebruiken om de prestaties van België in de richting van subdoelstelling 7.3 te beoordelen, maken de Raden hieronder enkele methodologische opmerkingen over de FPB-opvolgingsindicator. Zij zijn van mening dat de monitoring van deze indicator onvoldoende relevant is om de Belgische prestaties op het vlak van energie-efficiëntie te beoordelen.

4.3.1 Energieproductiviteit, een weinig relevante indicator inzake energie-efficiëntie

- §115. De Raden plaatsen vraagtekens bij de relevantie van de indicator "Energieproductiviteit" die door het Federaal Planbureau wordt opgevolgd om de Belgische prestaties inzake energie-efficiëntie te beoordelen. Dit omdat de twee indicatoren die samen de energieproductiviteit

⁵⁰ De indicator "[Hernieuwbare energie](#)" verwijst naar het deel van het energieverbruik van het bruto eindenergieverbruik dat wordt geproduceerd uit hernieuwbare bronnen, zoals gedefinieerd in de Europese richtlijn 2009/28/EC.

⁵¹ De indicator "[Energieproductiviteit](#)" staat voor het bruto binnenlands product per bruto beschikbare verbruikseenheid bruto energie.

(verhouding tussen het bbp en het bruto binnenlands primair energieverbruik) vormen, onderhevig zijn aan vertekening.

Vertekening te wijten aan de teller: het bruto binnenlands product

- §116. De Raden merken op dat een toename van het aandeel van de diensten in het Belgisch bruto binnenlands product of een prijsstijging via de toename van het bruto binnenlands product een verbetering impliceert van de ratio die de energie-intensiteit van het land meet. En dat zonder dat er echte vooruitgang op het gebied van energie-efficiëntie wordt geboekt.

Vertekening te wijten aan de noemer: het energieverbruik ⁵²

- §117. Volgens de door de Europese Commissie⁵³ ontwikkelde scenario's zal het totale energieverbruik in Europa zich in de toekomst stabiliseren of zelfs toenemen. De reden hiervoor is dat er meer energie nodig zal zijn om koolstofneutrale alternatieve brandstoffen zoals waterstof te produceren. Het energieverbruik zal dus waarschijnlijk toenemen, terwijl de energie tegelijkertijd koolstofneutraler zal zijn. Een indicator opvolgen die het primaire energieverbruik meet, is dus niet relevant om de prestaties van België naar een verbetering van de energie-efficiëntie en naar een koolstofneutrale economie te evalueren. Bovendien is de toename van het energieverbruik geen probleem als het energieverbruik uit hernieuwbare bronnen afkomstig is.

4.3.2 Energieverbruik per “productie-eenheid”, uitgesplitst naar sector

- §118. In aansluiting op de bovengenoemde methodologische opmerkingen bevelen de Raden aan het energieverbruik “per productie-eenheid” op te volgen, uitgesplitst naar sector. Dit geldt voor de sectoren transport, gebouwen en industrie.

Transportsector

- §119. Om de energie-efficiëntieprestaties van de transportsector te beoordelen, bevelen de Raden aan de ontwikkeling van het energieverbruik van het transport per afgelegde 100 km (kWh/100 km) op te volgen voor auto's die brandstof gebruiken.

Bouwsector

- §120. Om de energie-efficiëntieprestaties van de bouwsector te beoordelen, bevelen de Raden aan om de ontwikkeling op te volgen van het finale energieverbruik van woongebouwen per vierkante meter bewoonbare oppervlakte (kWh/m²) en van het finale energieverbruik van tertiaire gebouwen per gebruikte kubieke meter (kWh/m³)
- §121. Wat het na te streven doel betreft, moet België volgens de Raden tegen 2030 ten minste de doelstellingen bereiken die het zich in het Nationaal Energie- en Klimaatplan heeft opgelegd.
- §122. Het energieverbruik van de gebouwen omvat het verbruik van verwarmings- en koelsystemen, maar ook het elektriciteitsverbruik van huishoudelijke apparaten en van elektronica. De Belgische huishoudens tellen tegenwoordig immers steeds meer van deze toestellen (smartphones, tablets, computers, televisie - soms in tweevoud of zelfs in meerdere

⁵² Ter herinnering: de Europese Commissie heeft voor 2020 en 2030 cijferdoelstellingen vastgesteld voor het primair verbruik van energie en het finaal verbruik van energie om de vooruitgang van de lidstaten op het gebied van energie-efficiëntie te beoordelen. In deze context heeft België een bijdrage aan de Europese doelstelling van 32,5% tegen 2030 vastgelegd. Deze Belgische bijdrage wordt geraamd op 22% voor primaire energie en op 17% voor finale energie in vergelijking met het PRIMES 2007-scenario in 2030 of op 26% voor primaire energie en 12% voor finale energie in vergelijking met het werkelijke verbruik in 2005.

⁵³ Europese Commissie (2018). Een schone planeet voor iedereen. Een Europese langetermijnvisie voor een welvarende, moderne, concurrerende en klimaatneutrale economie. [COM/2018/773 final](#)

exemplaren -, elektrische auto's...), wat gevolgen heeft voor het energieverbruik van de gebouwen.

- §123. De Raden verzoeken derhalve dat het energieverbruik van gebouwen dat verband houdt met verwarming (en koeling) en het energieverbruik voor de voeding van huishoudtoestellen en elektronica ook worden opgevolgd. Indien een dergelijke indicator op Belgisch niveau niet bestaat, pleiten zij ervoor om hiervoor een methodologie te ontwikkelen.

Industriector

- §124. Om de prestaties op het gebied van energie-efficiëntie van de industriector te beoordelen, bevelen de Raden aan de ontwikkeling van het finale energieverbruik van de industrie per productie-eenheid te volgen.

5 Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake economische groei en waardig werk (SDG 8) die worden voorgesteld door de Raden

- §125. Volgens de Raden zou ons land de onderstaande subdoelstellingen inzake duurzame ontwikkeling moeten nastreven op het gebied van een aanhoudende, inclusieve en duurzame groei, volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk voor iedereen⁵⁴ (SDG 8):

- SDG 8.1: "De economische groei per inwoner in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden"
- SDG 8.2: "Tot meer economische productiviteit komen door diversificatie, technologische modernisatie en innovatie, ook door de klemtoon te leggen op sectoren met hoge toegevoegde waarde en op arbeidsintensieve sectoren"
- SDG 8.4: Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen" (NB: in het kader van deze subdoelstelling werd een analyse gemaakt van SDG12, cf. [punt 8](#))⁵⁵;
- SDG 8.5: "Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde"
- SDG 8.6: "Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn"
- SDG 8.8: "De arbeidsrechten beschermen en veilige en gezonde werkomgevingen bevorderen voor alle werknemers, met inbegrip van migrantenarbeiders, in het bijzonder vrouwelijke migranten, en zij die zich in precare werkomstandigheden bevinden"

⁵⁴ Merk op dat de definitie van volledige werkgelegenheid in SDG 8 van de Verenigde Naties verder gaat dan de traditionele economische definitie die ook door het IAB wordt gehanteerd, nl. een situatie op de arbeidsmarkt waar enkel nog sprake is van een 'frictionele werkloosheid' onder de beroepsbevolking. Volgens de VN is volledige werkgelegenheid eerder een situatie waar alle personen op arbeidsleeftijd die (uit ontmoediging) de arbeidsmarkt verlaten hebben en niet meer actief op zoek zijn naar een job, werk vinden.

⁵⁵ Cf. het verslag [CRB 2019-1820](#) met als titel "Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren betreffende de milieugerelateerde SDG's van de UNO" van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

- §126. De aanbevelingen m.b.t. SDG 8 zijn o.m. het resultaat van, enerzijds, de werkzaamheden die de CRB heeft ondernomen in het kader van zijn Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen, waarin hij een diagnose van de sociaal-economische situatie van België heeft gemaakt, rekening houdend met de economische beleidsdoelstellingen die nodig zijn om een welvarende en duurzame samenleving in België tot stand te brengen (een hoge levensstandaard, een hoog niveau van sociale samenhang, milieuduurzaamheid en financiële houdbaarheid)⁵⁶ en, anderzijds, de werkzaamheden die de NAR heeft gewijd aan waardig werk.
- §127. De Tabel 10-4 bevat de ambities en alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 8 “Aanhoudende, inclusieve en duurzame groei, volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk voor iedereen” die de Raden voorstellen.

5.1 Economische groei en hoog productiviteitsniveau (SDG 8.1 en SDG 8.2)

- §128. Om de vorderingen van België m.b.t. de subdoelstellingen 8.1 “De economische groei per inwoner in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden” en 8.2 “Tot meer economische productiviteit komen door diversificatie, technologische modernisatie en innovatie, ook door de klemtoon te leggen op sectoren met hoge toegevoegde waarde en op arbeidsintensieve sectoren” te evalueren - waar het Federaal Planbureau nog niet mee bezig is - vragen de Raden dat de bestaande set van door het FPB gevolgde indicatoren wordt aangevuld met de onderstaande indicatoren.
- §129. Om een voldoende sterke, inclusieve en duurzame groei in stand te houden, moet België volgens de Raden de ambitie hebben om een hogere productiviteit (cf. [5.1.3](#)) en een hogere werkgelegenheidsgraad (cf. SDG 8.5, [punt 5.3](#)) te combineren.
- §130. In termen van economische groei per inwoner, uitgedrukt in bbp/inw (cf. [5.1.1](#)) en in termen van productiviteit (cf. [5.1.3](#)) zullen de indicatoren worden vergeleken met de referentielanden (Duitsland, Nederland, Frankrijk) en de ambitie is dat de indicatoren positief en minstens even goed als het gemiddelde van deze drie landen evolueren.

5.1.1 Reëel bbp per inwoner

- §131. Het bruto binnenlands product of bbp is een basisindicator van het algemene niveau van economische rijkdom van een land. Het bbp stemt overeen met de som van de bruto toegevoegde waarde van alle ingezeten institutionele eenheden, verhoogd met de belastingen en verminderd met alle subsidies op de producten. De bruto toegevoegde waarde is het verschil tussen, enerzijds, de totale waarde van de productie van goederen en diensten en, anderzijds, het intermediair verbruik.

Naar niveau, op een gegeven ogenblik (bbp per inwoner in koopkrachtpariteit)

- §132. Om te bepalen wat de economische spelers kunnen verwerven in termen van hoeveelheid goederen en diensten, moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van de prijzen. Daarom zal de creatie van rijkdom worden gemeten door het “reële” bbp.

⁵⁶ Elk jaar wordt een stand van zaken van de verwezenlijking van deze doelstellingen gemaakt: de leden van de CRB hebben samen de indicatoren vastgelegd die ze het relevantst vinden om regelmatig op te volgen. De laatste versie is beschikbaar op de [site van de CRB](#). De nota heeft betrekking op de doelstellingen “hoge levensstandaard, hoog niveau van sociale samenhang en financiële houdbaarheid”. Een aparte documentatienota is gewijd aan de milieuduurzaamheid (is [ook beschikbaar op de site van de CRB](#)).

- §133. De levensstandaard, van zijn kant, zal worden gemeten door het reële bbp in verhouding tot het aantal inwoners, wat neerkomt op een meting van de reële inkomsten die op binnenlands niveau per inwoner worden gegenereerd.
- §134. Wanneer op een gegeven datum internationale vergelijkingen naar niveau worden gemaakt, wordt het bbp per inwoner uitgedrukt in koopkrachtpariteit. Deze correctie is noodzakelijk om rekening te houden met de verschillen in prijsniveaus tussen de landen. Ze drukt de hoeveelheid goederen en diensten uit die de economische spelers met het nationale inkomen kunnen verwerven.

Ontwikkeling in de tijd (bbp per inwoner gecorrigeerd voor de deflator van het bbp)

- §135. Wanneer een ontwikkeling in de tijd wordt gemaakt, wordt het bbp per inwoner gecorrigeerd voor de deflator van het bbp.

5.1.2 Bruto nationaal inkomen per inwoner in koopkrachtpariteit

- §136. Het bruto nationaal inkomen of BNI is de som van de inkomsten van de ingezetenen van een economie in een gegeven periode. Het stemt overeen met het [bbp](#), verminderd met de primaire inkomsten die de ingezeten eenheden moeten betalen aan niet-ingezeten eenheden en verhoogd met de primaire inkomsten die worden ontvangen vanuit de rest van de wereld⁵⁷.

5.1.3 Schijnbare arbeidsproductiviteit

- §137. De ontwikkeling van het reële bbp per inwoner kan worden uitgesplitst in twee elementen: enerzijds, de ontwikkeling van de schijnbare arbeidsproductiviteit, m.a.w. het reële bbp per gewerkt uur en, anderzijds, de intensiteit waarmee de arbeidskrachten worden ingezet, m.a.w. het aantal gewerkte uren per inwoner (zie ook "[Bijlage: uitsplitsing van het bbp per inwoner](#)").

5.2 Duurzame groei (SDG 8.4)

- §138. Pro memorie: in zijn Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen heeft de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven de economische beleidsdoelstellingen geïdentificeerd die nodig zijn om een welvarende en duurzame samenleving in België tot stand te brengen: een hoge levensstandaard, een hoog niveau van sociale samenhang, milieuduurzaamheid en financiële houdbaarheid. De CRB focust dus op een sociaal-economische welvaart die niet alleen algemeen (hoge levensstandaard en sterke sociale samenhang), maar ook duurzaam is.

De duurzaamheid van de groei opvolgen

- §139. Het is niet louter de bedoeling om vandaag groei te creëren, maar ook om deze doelstellingen te kunnen blijven realiseren voor de komende generaties. Een groei is duurzaam als vier voorwaarden zijn vervuld:
1. milieuduurzaamheid
 2. houdbaarheid van de overheidsfinanciën
 3. geen accumulatie van de schuldenlast t.a.v. de rest van de wereld
 4. financiële stabiliteit

⁵⁷ Eurostat, statistics explained

§140. Voor de punten 2 tot 4 onderstrepen de Raden het belang van deze indicatoren, maar ze achten de opvolging ervan op Europees niveau meer opportuun.

§141. Wat de milieuduurzaamheid betreft, volgt hieronder een overzicht van haar dimensies⁵⁸.

Milieuduurzaamheid: 3 dimensies

§142. Volgens de CRB is de groei duurzaam op milieugebied als ze:

- de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen vermijdt en de biodiversiteit vrijwaart;
- de klimaatverandering bestrijdt;
- de volksgezondheid niet in gevaar brengt door de toestand van het leefmilieu: de luchtkwaliteit, de waterkwaliteit en de bodemkwaliteit zijn sleutelfactoren van de levenskwaliteit.

§143. Voor een stand van zaken in deze materie⁵⁹ hebben de leden van de CRB ervoor gekozen te focussen op de dimensies van de milieuduurzaamheid die tot het bevoegdheidsdomein van de CRB behoren, nl.:

- de “klimaatverandering” [bevoegdheidsdomein: energie en mobiliteit - zie de delen over de SDG’s 7 (cf. [punt 4](#)), 9-11 (cf. [punt 6](#)) en 13 (cf. [punt 9](#))];
- de “vrijwaring van de natuurlijke hulpbronnen” [bevoegdheidsdomein: circulaire economie - zie het deel over SDG 12 (cf. [punt 8](#))];
- de “klimaatverandering” [bevoegdheidsdomein: energie en mobiliteit - zie de delen over de SDG’s 7 (cf. [punt 4](#)), 9-11 (cf. [punt 6](#)) en 13 (cf. [punt 9](#))]

§144. De dimensies “biodiversiteit”, “waterkwaliteit” en “bodemkwaliteit” komen niet aan bod in deze nota (bevoegdheden van de FRDO).

5.3 Volledige en productieve werkgelegenheid tot stand brengen (SDG 8.5) en het aandeel aanzienlijk terugschreeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn (SDG 8.6)

§145. De Raden constateren dat het FPB, om de vorderingen van België m.b.t. de subdoelstellingen 8.5 en 8.6 te evalueren, respectievelijk de indicatoren “Werkloosheidsgraad”⁶⁰ en “Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen”⁶¹ (« Youth not in employment, education or training » - NEET) opvolgt.

§146. De werkzaamheden in het kader van het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen wijzen uit dat het gebruik van louter deze twee indicatoren om de vorderingen van België m.b.t. de subdoelstellingen 8.5 en 8.6 te meten onvoldoende is, zodat wordt voorgesteld bijkomende indicatoren (cf. infra) te hanteren om de vorderingen van België ter zake te evalueren.

⁵⁸De lezer vindt alle details in het verslag [CRB 2019-1820](#) “Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren betreffende de milieugerelateerde SDG’s van de UNO”.

⁵⁹Cf. verslag [CRB 2019-1820](#) “Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren betreffende de milieugerelateerde SDG’s van de UNO”.

⁶⁰ De indicator “[Werkloosheidsgraad](#)” meet de verhouding tussen het aantal werklozen en de beroepsbevolking (geheel van werknemers en werklozen in de leeftijdscategorie 15-64), uitgedrukt in percenten. De gegevens over de werkloosheid die voor deze indicator worden gebruikt, zijn gebaseerd op de Enquête naar de arbeidskrachten (bron: Eurostat).

De indicator “[Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen](#)” geeft het aandeel weer van de 18- tot 24-jarigen die geen job hebben en die in de vier weken voor het interview geen onderwijs of opleiding hebben gevolgd (bron: EAK-Eurostat).

- §147. De Raden herinneren eraan dat, om een hoge economische groei per inwoner in stand te houden (cf. [5.1](#)), België volgens hen de ambitie moet hebben om een hogere productiviteit (cf. [5.1.3](#)) en een hogere werkgelegenheidsgraad (cf. SDG [5.3.1](#)) te combineren.
- §148. De ambitie zou zijn dat de hierboven beschreven indicatoren gunstig evolueren, d.w.z. dat de langdurige werkloosheid (cf. [5.3.4](#)), de (verruimde) werkloosheidsgraad (cf. [5.3.5](#)), de inactiviteitsgraad (cf. [5.3.6](#)) en de NEET dalen en dat de werkgelegenheidsgraad in vte's (cf. [5.3.3](#)) stijgt.
- §149. Wat de werkgelegenheidsgraad van de doelgroepen betreft (cf. [5.3.2](#)), zijn de Raden van oordeel dat de werkgelegenheidsambitie het traject van de Studiecommissie voor de Vergrijzing (SCvV) zou moeten volgen (verhoging van de werkgelegenheidsgraad door de hypothesen van het referentiescenario van de SCvV te volgen)⁶². Elk jaar zal het laatste rapport van de SCvV als basis dienen (doel wordt jaarlijks herzien).

5.3.1 Werkgelegenheidsgraad 20-64-jarigen

- §150. De Raden stellen voor de werkgelegenheids- en de activiteitsgraad, nl. het percentage 20- tot 64-jarigen die een job hebben of actief zijn op de arbeidsmarkt, op te volgen.
- §151. Ze stellen voor ook de navolgende subindicatoren op te volgen:
- Employment and activity by sex and age (thousand persons) - annual data (Ifsi_emp_a)
 - Employment rates by sex, age and country of birth (%) (Ifsa_ergacob)
 - Employment rates by sex, age and educational attainment level (%) (Ifsa_ergaed)
 - Employment rate of people by type of disability⁶³, sex and age (hlth_dlm010)
- §152. Zoals hierboven werd onderstreept, is deze indicator ook nuttig om de groeivorderingen op te volgen, waarbij een hogere productiviteit en een hogere werkgelegenheidsgraad moeten worden gecombineerd.

5.3.2 Werkgelegenheidsgraad van de doelgroepen

- §153. Om de integratie van bepaalde doelgroepen op de arbeidsmarkt op te volgen, stellen de Raden voor de werkgelegenheidsgraad van deze doelgroepen te vergelijken met de totale werkgelegenheidsgraad. De doelgroepen zijn de volgende:
- laaggeschoolde werknemers in het algemeen;
 - oudere werknemers (in het bijzonder de groep vanaf 60 jaar);
 - mensen met een migratieachtergrond, met niet alleen aandacht voor de laaggeschoolden, maar ook voor een betere valorisatie van de talenten van de hoger geschoolden;
 - vrouwen, in het bijzonder laag- en mediumgeschoolden;
 - jongeren (exclusief studenten), in het bijzonder laaggeschoolden;

⁶² De cijfers van de SCvV zijn uiteraard enkel projecties bij ongewijzigd beleid, rekening houdend met het feit dat in de projecties ervan wordt uitgegaan dat alle veronderstellingen met betrekking tot de productiviteitsgroei, de werkloosheid, het aanbodgedrag op de arbeidsmarkt... worden gerealiseerd. (Volgens de Raden lijken de hypothesen in het referentiescenario optimistisch.) Als niets verandert in het beleid, dan is de projectiewaarde de verwachte waarde voor de werkgelegenheidsgraad.

⁶³ Disabled persons = People having a work limitation caused by a longstanding health condition and/or a basic activity difficulty.

- personen met een arbeidshandicap;
- alleenstaande ouders.

5.3.3 Werkgelegenheidsgraad in vte's

§154. Met de "werkgelegenheidsgraad in vte's" kan het werkgelegenheidsvolume beter worden ingeschat. Sommige personen worden immers als werknemers beschouwd zodra ze één arbeidsuur in de referentieperiode presteren. Het uitdrukken in voltijdequivalenten (vte's) maakt het in het algemeen mogelijk de ontwikkeling van het werkgelegenheidsvolume te volgen t.a.v. de ontwikkeling van de bevolking op arbeidsleeftijd.

5.3.4 Langdurige werkloosheid

§155. De Raden verzoeken het Federaal Planbureau om ook de ontwikkeling van de langdurige werkloosheid te volgen, via de navolgende indicatoren van Eurostat:

- Long-term unemployment by sex - annual average (une_ltu_a): deze indicator van Eurostat werd gesuggereerd in het kader van de bijdrage van de fod Waso aan de werkzaamheden van de commissie Internationale arbeidsorganisatie van de NAR.
- Long-term unemployment (12 months or more) as a percentage of the total unemployment, by sex, age and country of birth (%) (lfsa_upgacob)

5.3.5 Verruimde werkloosheidsgraad

§156. De "verruimde werkloosheidsgraad" omvat:

- de werklozen (d.w.z. de 15- tot 74-jarigen die geen werk hebben tijdens de referentieperiode EN die beschikbaar zijn om te werken tijdens de volgende twee weken (of al een job hebben gevonden die aanvangt in de volgende drie maanden) EN die actief op zoek waren naar een job in de vorige vier weken);
- de potentiële bijkomende arbeidskrachten (de personen die beschikbaar zijn om te werken, maar geen job zoeken, en de personen die werk zoeken, maar die niet beschikbaar zijn binnen de twee weken);
- de "onvrijwillige" deeltijdse werknemers (personen die deeltijds werken, maar die meer willen werken en daarvoor beschikbaar zijn).

§157. De Raden bevelen aan deze drie indicatoren afzonderlijk en de verruimde werkloosheidsgraad op te volgen en te publiceren.

5.3.6 Inactiviteitsgraad

§158. De Raden stellen voor de navolgende indicatoren op te volgen.

Totale inactiviteitsgraad en inactiviteitsgraad van de doelgroepen

§159. De Raden bevelen aan de "totale inactiviteitsgraad" en de "inactiviteitsgraad van de doelgroepen" afzonderlijk op te volgen en te publiceren. De doelgroepen zijn de volgende:

- laaggeschoolde werknemers in het algemeen;
- oudere werknemers (in het bijzonder de groep vanaf 60 jaar);
- mensen met een migratieachtergrond, met niet alleen aandacht voor de laaggeschoolden, maar ook voor een betere valorisatie van de talenten van de hoger geschoolden;

- vrouwen, in het bijzonder laag- en mediumgeschoolden;
- jongeren (exclusief studenten), in het bijzonder laaggeschoolden;
- personen met een arbeidshandicap;
- alleenstaande ouders.

Inactieve bevolking wegens familiale verantwoordelijkheden, naar geslacht

§160. Om de vorderingen van België m.b.t. subdoelstelling 8.5 te meten, bevelen de Raden aan de link te leggen met de indicator “Inactieve bevolking wegens familiale verantwoordelijkheden, naar geslacht” die het Federaal Planbureau volgt in het kader van subdoelstelling 5.4 “Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk” (cf. [punt 3.2](#)).

Transitieratio van werkloosheid naar werkgelegenheid

§161. De Raden bevelen aan ook de indicator “Transition from unemployment to employment by sex, age and duration of unemployment - annual averages of quarterly transitions, estimated probabilities (lfsi_long_e01)” te volgen.

§162. Deze transitieratio is het aandeel van de actieve werknemers in jaar T die werkloos waren in jaar T-1 in het totale aantal werklozen in jaar T-1 (Bron: Europese Commissie).

Transitieratio van inactiviteit naar werkgelegenheid

§163. De Raden bevelen aan ook de indicator “Transition from inactivity to employment by sex, age and labour market attachment- annual averages of quarterly transitions, estimated probabilities (lfsi_long_e06)” te volgen.

§164. Deze transitieratio is het aandeel van de actieve werknemers in jaar T die inactief waren in jaar T-1 in het totale aantal inactieven in jaar T-1 (Bron: Europese Commissie).

Specificatie van de NEET-indicator

§165. De Raden stellen voor de algemene NEET-indicator die het FPB nu opvolgt meer in detail te volgen door de onderstaande indicatoren toe te voegen:

- Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and labour status (NEET rates) (edat_lfse_20)
- Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and educational attainment level (NEET rates) (edat_lfse_21)
- Young people neither in employment nor in education and training by sex and NUTS 2 regions (NEET rates) (edat_lfse_22)
- Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and country of birth (NEET rates) (edat_lfse_28)
- Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and degree of urbanisation (NEET rates) (edat_lfse_29)
- Young people neither in employment nor in education and training by type of disability, sex and age (hlth_de030)

5.3.7 Andere indicatoren

§166. Voorts hebben de Raden diverse indicatoren geïdentificeerd die verband houden met de integratie van bepaalde doelgroepen op de arbeidsmarkt (waarvan sommige onder SDG 1 vallen):

- totale armoederisicograad, werkenden en niet-werkenden (zie SDG 1 “armoede”, [punt 3.1.1](#));
- ontwikkeling armoederisico niet-werkenden (werklozen, gepensioneerden en andere inactieven) in België (zie SDG 1 “armoede”, [punt 3.1.1](#));
- aandeel van de werknemers met een laag loon (een loon dat twee derde of minder bedraagt dan het nationaal bruto mediaanuurloon);
- aandeel tijdelijke contracten in het totale aantal loontrekkenden van 15-64 jaar (vergelijking met de 3 referentielanden en met Euro15);
- transitieratio van tijdelijk naar vast contract;
- percentage van de bevolking jonger dan 65 jaar dat leeft in een huishouden met een heel lage werkintensiteit (vergelijking met de 3 referentielanden en met de eurozone) (zie SDG 1 “armoede”, [punt 3.1.2](#)).

5.4 Waardig werk (SDG 8.8)

§167. De Raden stellen vast dat, om de vorderingen van België m.b.t. subdoelstelling 8.8 van de VN op te volgen, het Federaal Planbureau nu de indicator “Arbeidsongevallen”⁶⁴ opvolgt.

§168. Naast de hierboven vermelde aanvullende indicatoren “NEET” (cf. [5.3.6](#)), “Werkgelegenheidsgraad naar geslacht” (cf. [5.3.1](#)), “Langdurige werkloosheid” (cf. [5.3.4](#)) en “Inactieve bevolking wegens familiale verantwoordelijkheden” (cf. [5.3.6](#)), zijn de Raden het eens over de navolgende indicatoren voor de opvolging van het waardig werk:

- people killed in accidents at work;
- de frequentie en de ernst van de arbeidsongevallen;
- de blootstelling aan lichamelijke of mentale risico's op de werkplek:
 - a. percentage werkende personen die verklaren te worden blootgesteld aan risicofactoren op de werkplek die de mentale gezondheid kunnen aantasten (hsw_ exp 5b);
 - b. percentage werkende personen die verklaren te worden blootgesteld aan risicofactoren op de werkplek die de lichamelijke gezondheid kunnen aantasten (hsw_ exp 6b).

§169. Pro memorie: [In work at-risk-of-poverty rate]⁶⁵

§170. Voorts willen de leden van de NAR:

- de *bestaande synthetische indicatoren (Eurofound, OESO)* gebruiken die internationale vergelijkingen over *de kwaliteit van de werkgelegenheid* mogelijk maken;

⁶⁴De indicator “[Arbeidsongevallen](#)” meet het aantal dodelijke ongevallen op het werk, die in het jaar volgend op het ongeval leiden tot het overlijden van het slachtoffer, per 100.000 werknemers. De cijfers zijn afkomstig van de administratieve gegevens van de Europese statistieken over de arbeidsongevallen (SEAT) die door Eurostat worden gepubliceerd.

⁶⁵ Deze indicator wordt gebruikt en ontwikkeld via de subindicatoren in het kader van SDG 1 over armoedebestrijding. Er wordt dus verwezen naar die doelstelling.

- een bestaande indicator gebruiken om *de kwaliteit van het collectieve overleg* te meten. Hierover zal later een voorstel volgen waarvoor inspiratie zal worden gezocht bij de indicatoren van de OESO en van Eurofound.

6 Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake duurzame mobiliteit (SDG's 9 en 11) die worden voorgesteld door de Raden

§171. Volgens de Raden valt de ambitie die ons land op het gebied van duurzame mobiliteit (SDG's 9 en 11) moet nastreven uiteen in drie doelstellingen⁶⁶ die tegelijkertijd moeten worden verwezenlijkt, t.w.:

- de burgers (met inbegrip van de werknemers) op een betaalbare, veilige en efficiënte manier toegang verschaffen tot goederen en diensten, de arbeidsplaatsen en het sociaal maatschappelijk leven;
- de bedrijven in staat stellen om op een concurrentiële, veilige en efficiënte manier toegang te hebben tot hun grondstoffen en hun goederen en diensten op dezelfde manier te kunnen leveren;
- de gevolgen van mobiliteit voor het milieu en de volksgezondheid tot een minimum beperken.

§172. De door de VN vastgestelde subdoelstellingen 9.1 en 11.2 omvatten, althans gedeeltelijk, de eerste twee bovengenoemde doelstellingen van een duurzaam mobiliteitsbeleid. De door de VN gedefinieerde subdoelstelling 11.6 omvat de laatste van de bovengenoemde doelstellingen van een duurzaam mobiliteitsbeleid.

§173. De Tabel 10-5 bevat de ambities en alle opvolgingsindicatoren m.b.t. duurzame mobiliteit (SDG 9 et SDG 11) die de Raden voorstellen.

6.1 Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur (SDG 9.1)

§174. De Raden nemen er nota van dat het Federaal Planbureau in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" de indicatoren "Vervoer van personen met de wagen"⁶⁷ en "Goederenvervoer over de weg"⁶⁸ volgt om de vorderingen van België op weg naar de VN-subdoelstelling "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur" te beoordelen.

§175. De Raden verzoeken het FPB zijn set opvolgingsindicatoren aan te passen en aan te vullen in overeenstemming met de onderstaande opmerkingen, teneinde de vooruitgang van België in de richting van subdoelstelling 9.1 op de relevantst mogelijke wijze te kunnen beoordelen.

§176. Wat de ambitie betreft, zijn de Raden van oordeel dat België moet streven naar een verbetering van de huidige situatie in de richting van een duurzamere en vlottere mobiliteit: enerzijds een

⁶⁶ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2015). Advies met betrekking tot de basisprincipes voor een duurzaam mobiliteitsbeleid. [CRB 2015-2220](#).

⁶⁷ De indicator "[Vervoer van personen met de wagen](#)" geeft het aandeel weer van het totale verkeer dat wordt afgelegd per auto. Omwille van de gegevensverzameling worden verplaatsingen met de motorfiets mee opgenomen in de categorie auto. De andere vervoerswijzen die in aanmerking komen, zijn: trein, bus, autocar, tram en metro. Het verkeer wordt gemeten in reizigerskilometers.

⁶⁸ De indicator "[Goederenvervoer over de weg](#)" meet het aandeel van het totale verkeer afgelegd met vrachtwagens en bestelwagens. De andere vervoerswijzen die in aanmerking komen, zijn het spoor en waterwegen. Het verkeer wordt gemeten in ton-kilometers.

geleidelijke verschuiving van het personenvervoer naar minder koolstofintensieve vervoerswijzen en anderzijds een geleidelijke verschuiving van het goederenvervoer (over afstanden van meer dan 300 km) van de weg naar andere vervoersmodi, zoals het spoor en de binnenvaart.

6.1.1 Personenvervoer

§177. Wat het personenvervoer betreft, bevelen de Raden aan het modale aandeel op te volgen van de traditionele gemotoriseerde mobiliteit, van collectieve mobiliteit en van zachte mobiliteit zoals gedefinieerd in de volgende punten. Bovendien vragen zij dat het modale aandeel van deze verschillende vormen van mobiliteit wordt opgesplitst naar energiebron (benzine, diesel, elektriciteit, waterstof, gas) en afstand (< 2 km ; $2 \text{ km} \leq . < 10$ km ; $10 \text{ km} \leq . < 40$ km ; ≥ 40 km)⁶⁹.

Traditionele gemotoriseerde mobiliteit

§178. De Raden bevelen aan de titel van de indicator "Vervoer van personen met de wagen" te vervangen door het begrip "traditionele gemotoriseerde mobiliteit"⁷⁰. Onder "traditionele gemotoriseerde mobiliteit" verstaan de Raden het vervoer per auto, bestelwagen - gebruikt voor het vervoer van personen - of tweewielige voertuigen met interne verbrandingsmotoren (benzine of diesel) of andere motoren (hybride, elektrische, gas enz.).

Collectieve mobiliteit

§179. De Raden wensen dat het FPB zijn indicator voor het meten van het modale aandeel van collectieve mobiliteit in het totale personenvervoer verbetert. Volgens de Raden omvat "collectieve mobiliteit" niet alleen het openbaar vervoer (trein, tram, bus, metro, touringcar), maar ook het privé-openbaar vervoer (pendeldiensten) en gedeelde mobiliteit (carpooling⁷¹, autodelen of car sharing, dienstwagens).

§180. De Raden bevelen het FPB derhalve aan een indicator op te volgen die, enerzijds, het modale aandeel van het collectieve openbaar vervoer en, anderzijds, het modale aandeel van het collectieve privévervoer meet.

Zachte mobiliteit

§181. De Raden wensen dat de huidige set van opvolgingsindicatoren van het FPB wordt aangevuld met een indicator die het modale aandeel van zachte mobiliteit in het totale personenvervoer meet. Zachte mobiliteit verwijst naar elke manier van reizen die is gebaseerd op het gebruik van spierkracht. De modi die door de Raden als zacht worden beschouwd zijn: wandelen, fietsen (inclusief elektrische fietsen en deelfietsen), step (inclusief elektrische steps en deelsteps), rolschaatsen, segway en monowheel.

6.1.2 Goederenvervoer

§182. Wat het goederenvervoer betreft, bevelen de Raden aan het modale aandeel te monitoren van het goederenvervoer over de weg, per spoor en op de binnenwateren, zoals gedefinieerd in de volgende paragrafen. Bovendien vragen zij dat het modale aandeel van deze verschillende

⁶⁹ De FOD Mobiliteit en Vervoer en het Instituut Vias doen regelmatig (2001, 2012, 2017) een grootschalig onderzoek om een beter inzicht te verwerven in de mobiliteitsgewoonten van de Belgen. Aangezien de af te leggen afstand een grote invloed heeft op het gekozen vervoersmiddel, kijkt het onderzoek eveneens naar de modale verdeling per gemiddelde afstand (km).

⁷⁰ In tegenstelling tot het concept alternatieve mobiliteit verwijst "traditionele" mobiliteit naar het klassieke gebruik van auto's (privéauto's, bedrijfsauto's, enz.) of gemotoriseerde tweewielers voor woon-werkverplaatsingen, dienstverplaatsingen en zuivere privéverplaatsingen.

⁷¹ De FOD Financiën spreekt van carpooling wanneer twee of meer mensen samen rijden voor hun woon-werkverplaatsingen.

vormen van mobiliteit wordt uitgesplitst naar energiebron (benzine, diesel, elektriciteit, waterstof, gas) en naar afstand (≤ 300 km; > 300 km).

Goederenvervoer over de weg

- §183. De Raden keuren de keuze van het Federaal Planbureau goed om zijn set van opvolgingsindicatoren in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" aan te vullen met de indicator "Goederenvervoer over de weg".

Goederenvervoer per spoor en op de binnenwateren

- §184. In het "Transport"-scenario van het "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017" raamde het FPB het modale aandeel van het goederenvervoer per spoor en op de binnenwateren. De Raden nemen er nota van dat deze indicator niet langer wordt opgevolgd in het "Rapport 2019". Daarom vragen zij enerzijds dat deze indicator regelmatig wordt opgevolgd. De Raden verzoeken anderzijds om een uitsplitsing van de indicator om het modale aandeel van het goederenvervoer per spoor en het modale aandeel van het goederenvervoer op de binnenwateren in het totale goederenvervoer afzonderlijk te kunnen opvolgen.

6.2 De toegang tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen garanderen (SDG 11.2)

- §185. Om de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 11.2 te evalueren - een evaluatie die het Federaal Planbureau in dit stadium nog niet uitvoert - vragen de Raden dat de huidige set indicatoren die door het Federaal Planbureau worden opgevolgd, wordt aangevuld met de volgende drie indicatoren.

Tijd verloren door files

- §186. De Raden vragen dat het gemiddelde aantal uren dat een automobilist in de file verliest (zowel in het algemeen als tijdens de spitsuren), jaarlijks wordt opgevolgd. Deze indicator wordt één keer per jaar gepubliceerd door Touring Mobilis en INRIX.
- §187. Volgens de Raden moet België streven naar een doelstelling van gemiddeld nul uur fileverlies in 2050.

Tijd verloren door treinvertragingen

- §188. De Raden wensen dat de stiptheidsgraad van het reizigersverkeer per spoor (in het algemeen en tijdens de spitsuren) wordt gecontroleerd. Deze graad wordt maandelijks gepubliceerd in het maandelijks stiptheidsverslag van Infrabel. De Raden zijn van mening dat op dit gebied een ambitieuze doelstelling moet worden vastgelegd, rekening houdend met het feit dat de stiptheid van de treinen financiële gevolgen kan hebben voor werknemers en werkgevers en dat ze ook gevolgen kan hebben voor het comfort (gemiste aansluitingen enz.). De Raden benadrukken echter dat deze indicator met omzichtigheid moet worden geïnterpreteerd⁷².

⁷² In zijn advies [CRB 2019-0240](#) betreurde de Raad dat er nog geen gevolg werd gegeven aan de aanbevelingen die hij herhaaldelijk formuleerde over de berekening van de effectieve regelmaat van de reizigerstreinen:

- dat rekening zou worden gehouden met de stiptheid in de (belangrijkste) tussenstations, niet alleen van reizigerstreinen die langs Brussel rijden, maar ook van andere;
- dat ook rekening zou worden gehouden met de vertragingen veroorzaakt door langdurige werken en met het ongemak dat de reiziger ondervindt ten gevolge van vertragingen en defecten;
- dat zo veel mogelijk internationaal geharmoniseerde maatstaven rond stiptheid worden gebruikt. Deze moeten een internationale vergelijking mogelijk maken;

Percentage van de bevolking dat binnen een straal van minder dan een km van een stopplaats van gemeenschappelijk openbaar en/of privévervoer en/of van een infrastructuur voor zachte mobiliteit woont

- §189. De Raden verzoeken het Federaal Planbureau om een indicator te ontwikkelen en op te volgen voor het meten van het percentage van de bevolking dat binnen een straal van minder dan een kilometer van een stopplaats van gemeenschappelijk openbaar en/of privévervoer woont. Bovendien bevelen zij aan dat deze indicator wordt gewogen aan de hand van de frequentie van het vervoersaanbod aan deze stopplaatsen.
- §190. De Raden bevelen tevens aan het percentage van de bevolking op te volgen dat woont binnen een straal van minder dan een kilometer van een infrastructuur voor zachte mobiliteit, zoals bijvoorbeeld een fietspad.

6.3 De nadelige milieu-impact van steden op de gezondheid reduceren (SDG 11.6)

- §191. De Raden merken op dat het Federaal Planbureau in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" de indicator "Blootstelling aan fijn stof"⁷³ opvolgt om de vorderingen van België op weg naar de VN-subdoelstelling "De nadelige milieu-impact van steden op de volksgezondheid reduceren" op te volgen. De Raden zijn van mening dat deze indicator hiervoor niet volstaat en dringen erop aan dat de huidige set van opvolgingsindicatoren wordt aangevuld.

Uitstoot van luchtverontreinigende stoffen door de transport-, de industrie- en de bouwsector

- §192. In het "Transport"-scenario van het "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017" raamde het Federaal Planbureau de blootstelling van de stadsbevolking aan fijne stofdeeltjes en aan de uitstoot van stikstofdioxide afkomstig van de transportsector. De Raden nemen er nota van dat deze indicatoren in het "Rapport 2019" niet langer worden opgevolgd. Daarom dringen zij er enerzijds op aan dat deze indicatoren op regelmatige basis worden opgevolgd.
- §193. Aangezien niet alleen de vervoerssector, maar ook de andere sectoren van de economie verantwoordelijk zijn voor de uitstoot van luchtvervuilende stoffen die de luchtkwaliteit aantasten, verzoeken de Raden, anderzijds, om alle luchtverontreinigende stoffen⁷⁴ te meten, per luchtverontreinigende stof (fijne stofdeeltjes of PM_{2,5}, stikstofdioxide of NO_x, zwaveldioxide of SO₂ en andere niet-methaanhoudende vluchtige organische stoffen of NMVOS'en) en per economische sector.
- §194. Volgens de Raden moet België voldoen aan de nationale doelstellingen van het Europese programma "Schone lucht" voor de vermindering van de uitstoot van luchtverontreinigende stoffen⁷⁵.

- dat een uniforme Europese norm voor het meten van de stiptheid van het reizigersverkeer per spoor zou worden ingevoerd. Deze moet het mogelijk maken om de prestaties op het gebied van stiptheid van de verschillende spoorwegoperatoren in Europa met elkaar te vergelijken.

⁷³ De indicator "Blootstelling aan fijn stof" (PM_{2,5}) meet concentraties van deeltjes met een diameter van minder dan 2,5 µm gemeten in Belgische steden, uitgedrukt in microgram per kubieke meter lucht (µg/m³). Vanwege de hogere concentratie van dergelijke activiteiten in stedelijke gebieden is het meten van concentraties er een prioriteit. Om deze indicator te berekenen, worden de gemeten concentraties gewogen op basis van de bevolking.

⁷⁴ Het betreft de verontreinigende stoffen waarvoor de Europese Commissie in haar programma "Schone lucht" doelstellingen heeft vastgelegd voor België.

⁷⁵ Het Europese programma "Schone lucht" stelt voor België doelstellingen vast om de uitstoot van fijne stofdeeltjes (ten opzichte van 2005) met 20% te verminderen tegen 2020 en met 39% tegen 2030; stikstofdioxide met 41% tegen 2020 en met 59% tegen 2030; zwaveldioxide met 43% tegen 2020 en met 66% tegen 2030.

Uitstoot van broeikasgassen door de transport-, industrie- en bouwsector

- §195. In het "Transport"-scenario van het "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017" heeft het Federaal Planbureau de broeikasgasemissies van de transportsector geëvalueerd. De Raden nemen er nota van dat deze indicator niet langer wordt opgevolgd in het "Rapport 2019". Daarom vragen zij enerzijds dat deze indicator regelmatig wordt opgevolgd.
- §196. Aangezien niet alleen de vervoerssector, maar ook de andere sectoren van de economie verantwoordelijk zijn voor de uitstoot van broeikasgassen (BKG's), roepen de Raden anderzijds op tot een alomvattende en sectorgewijze opvolging van alle broeikasgassen⁷⁶.
- §197. De Raden benadrukken dat deze indicator ook wordt gebruikt om de vooruitgang van België op weg naar SDG 13.2 "Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning" te beoordelen (zie punt 9.2).

Finaal energieverbruik van de transportsector, per energievorm

- §198. De Raden vragen, ten slotte, om het finaal energieverbruik van de transportsector te volgen, per energievorm (benzine, diesel, elektriciteit, waterstof, gas).

7 Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake de vermindering van ongelijkheid (SDG 10)

- §199. Volgens de Raden zou ons land de volgende subdoelstellingen voor duurzame ontwikkeling inzake vermindering van ongelijkheid (SDG 10) moeten nastreven:
- SDG 10.1 "Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40 % van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden";
 - SDG 10.2 "Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status".
- §200. De Tabel 10-6 bevat alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 10 "Vermindering van ongelijkheid" die de Raden voorstellen.

7.1 Geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40 % van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden (SDG 10.1.)

- §201. De Raden constateren dat het FPB momenteel uitgaat van de indicator "Gini-index" voor de opvolging van de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 10.1 van de VN "Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40 % van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden".

⁷⁶ Het betreft de zes broeikasgassen die in het Kyotoprotocol worden vermeld: koolstofdioxide (CO₂); methaan (CH₄); distikstofoxide (N₂O); zwavelhexafluoride (SF₆); fluorkoolwaterstoffen (HFK's) en perfluorkoolwaterstoffen (PFK's).

7.1.1 Gini-index

§202. De Gini-coëfficiënt is een ruim gebruikte meting om rekening te houden met economische ongelijkheden. Het voordeel van die indicator is dat hij makkelijk te begrijpen is en geen vooraf bepaalde hypothesen veronderstelt. Er zijn wel een aantal beperkingen aan verbonden die in het achterhoofd moeten worden gehouden⁷⁷:

- De Gini-coëfficiënt is een indicator voor de inkomensspreiding en een zelfde waarde van die indicator kan verkregen worden voor verschillende verdelingen⁷⁸;
- De Gini-coëfficiënt zegt niets over wat de ongelijkheden doet evolueren. Stijgt de coëfficiënt, dan kan immers niet uitgemaakt worden of dat van onder of boven de inkomensverdeling komt;
- Structurele factoren hebben een invloed op de waarde van de Gini-coëfficiënt. Grote landen hebben bijvoorbeeld gewoonlijk een hogere Gini-coëfficiënt wegens een meer uitgesproken socio-economische diversiteit. Een klein land als België heeft een grotere mate van homogeniteit dan een land als de Verenigde Staten, omwille van de grootte daarvan, de ligging en de concentratie van de economische activiteiten en dus de inkomsten, voor het groeiproces kenmerkende ongelijke ritmes enz.

§203. Gelet op die moeilijkheden (in het bijzonder de eerste) is enkel die indicator opvolgen volgens de Raden niet genoeg om de vooruitgang van België op weg naar SDG 10.1 te evalueren. Ze vragen dus om de huidige set van opvolgingsindicatoren aan te vullen met de interdeciele verhoudingen (of interkwartielen)⁷⁹ "D9/D5" en "D5/D1" (cf. infra) die het begrip "inkomensspanning" met zich brengen. Het gaat erom te weten welke afstand er ligt tussen of wat de verhouding is tussen de verschillende inkomensdrempels.

7.1.2 Interdeciele verhouding tussen het negende en het vijfde deciel (D9/D5)

§204. De interdeciele verhouding tussen het negende en het vijfde deciel – of mediaan inkomensgrens – (D9/D5) meet de ongelijkheden tussen de bovenkant van de inkomensverdeling (D9) en het midden van die verdeling (D5).

7.1.3 Interdeciele verhouding tussen het vijfde en het eerste deciel (D5/D1)

§205. De interdeciele verhouding tussen het vijfde deciel – of mediaan inkomensgrens – en het inkomen van het eerste deciel (D5/D1) meet de ongelijkheden tussen het midden van de inkomensverdeling (D5) en de onderkant van diezelfde verdeling (D1).

⁷⁷ Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2016). Analyse de la distribution des revenus en Belgique - Partie 1 : situation générale et pistes de recherche. [CCE 2016-1548](#).

⁷⁸ Bijvoorbeeld: de Gini-coëfficiënt bedraagt 50 in de volgende twee situaties. De eerste: als 50 % van de individuen geen inkomen heeft, terwijl de anderen een gelijkaardig inkomen hebben. De tweede: als 75 % van de individuen 25 % van de inkomsten krijgt, terwijl 75 % van de inkomsten naar de overige 25 % gaat.

⁷⁹ De bevolking van een land kan in decielen verdeeld worden volgens de waarde van het equivalent beschikbaar inkomen van de gezinnen en individuen. Er zijn negen decielen. Dat zijn de waarden die de totale bevolking verdelen in tien gelijke delen. Elk van die delen vertegenwoordigt dus 10 % van de bevolking. Zo is de drempel van het eerste deciel de waarde van het equivalent beschikbaar inkomen waar 10 % van bevolking onder zit en 90 % van de bevolking boven zit. Het vijfde deciel vertegenwoordigt het mediaan equivalent beschikbaar inkomen: 50 % van de bevolking verdient minder dan dat inkomensniveau en 50 % van de bevolking verdient meer. Het negende deciel vertegenwoordigt tot slot de bovenkant van de inkomensverdeling: slechts 10 % van de bevolking verdient dan meer dan de drempel van dat deciel. Aan de hand van die drempels kunnen de interdeciele verhoudingen worden berekend.

7.2 De sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status (SDG 10.2.)

§206. De Raden constateren dat het FPB momenteel uitgaat van de indicatoren “Armoederisico” en “Diepte van het armoederisico” voor de opvolging van de vooruitgang van België op weg naar subdoelstelling 10.2 van de VN “Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status”. Die indicatoren opvolgen is volgens de Raden niet voldoende om de vooruitgang van België op weg naar SDG 10.2 te beoordelen.

7.2.1 Armoederisico per grote burgerschapsgroep en per grote geboortelandengroep

§207. Om de sociale en economische integratie van burgers uit landen van binnen en buiten de Europese Unie (EU) te evalueren vragen de Raden aan het Federaal Planbureau om zijn set van opvolgingsindicatoren aan te vullen met de subindicatoren “Armoederisico per grote burgerschapsgroep”⁸⁰ en “Armoederisico per grote geboortelandengroep”.

7.2.2 PISA-score, per socio-economische status

§208. De vormingssystemen worden geacht kwaliteitsvolle leermogelijkheden te bieden aan al hun leerlingen, ongeacht het milieu waaruit ze afkomstig zijn. Om te beoordelen in welke mate België een billijk opvoedingssysteem heeft kunnen creëren dat gelijke slaagkansen op school biedt tussen bedeelde en minderbedeelde gezinnen vragen de Raden aan het Federaal Planbureau om zijn set van opvolgingsindicatoren aan te vullen met de indicator “PISA-score”⁸¹, per socio-economische status”⁸². Die indicator wordt onder meer opgevolgd door de OESO.

⁸⁰ De indicator “Armoederisico per grote burgerschapsgroep” geeft het armoederisicopercentage enerzijds voor de burgers van de 27 EU-lidstaten en anderzijds voor de burgers van buiten de 27 EU-lidstaten.

⁸¹ Het Programme for International Student Assessment (PISA) is een gestandaardiseerde internationale evaluatie die de deelnemende landen samen hebben uitgewerkt en die in scholen bij leerlingen van 15 jaar werd uitgevoerd. De PISA-test evalueert in welke mate de leerlingen bepaalde kennis en vaardigheden verworven hebben die essentieel zijn voor een volledige deelname aan de maatschappij. In alle cycli worden de domeinen leesvaardigheid, wiskundige geletterdheid en wetenschappelijke geletterdheid gedefinieerd, niet alleen in termen van assimilatie van het onderwijsprogramma, maar ook in termen van kennis en vaardigheden die onontbeerlijk zijn in het leven als volwassene.

⁸² In het PISA-onderzoek wordt de socio-economische status van leerlingen beoordeeld met behulp van de PISA-index van de economische, sociale, culturele status (ESCS-index), die zelf is afgeleid van indicatoren zoals het opleidingsniveau en de professionele status van hun ouders, het aantal en type elementen die hun gezinsvermogen uitmaken en beschouwd worden als indicatoren voor rijkdom, het aantal boeken en andere educatieve middelen die ze thuis ter beschikking hebben. De PISA-index van economische, sociale en culturele status is een samengestelde score die uit die indicatoren is afgeleid via een hoofdcomponentenanalyse. Hij werd zo opgesteld om tussen de landen vergelijkbaar te kunnen zijn. Leerlingen worden op socio-economisch vlak als bemiddeld beschouwd als ze behoren tot de 25 % leerlingen waarvan de ESCS-index het hoogst is in hun land of economie; leerlingen worden op socio-economisch vlak als onbemiddeld beschouwd als ze behoren tot de 25 % leerlingen waarvan de ESCS-index het laagst is in hun land of economie. Leerlingen worden als afkomstig uit een gemiddeld socio-economisch milieu beschouwd als ze behoren tot de 50 % mediaan van hun land of economie ([OESO, 2018](#)).

8 Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake duurzame consumptie en productie (SDG 12) die worden voorgesteld door de Raden

§209. Volgens de Raden dient de ambitie die ons land moet nastreven met betrekking tot SDG 12 te worden opgesplitst in drie subdoelstellingen:

- SDG 12.2 "Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren";
- SDG 12.4 "Tegen 2020 komen tot een milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende de hele levenscyclus, in overeenstemming met de internationaal vastgestelde leidende beginselen, en de uitstoot ervan in lucht, water en bodem aanzienlijk beperken om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken";
- SDG 12.5 "Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik".

§210. Daarnaast is het voor de Raden belangrijk dat ons land de sociaal-economische kansen van de circulaire economie aangrijpt en eco-innovatieactiviteiten ontwikkelt. Daarom dringen de Raden er, zoals hierboven wordt vermeld, op aan dat er eveneens indicatoren worden opgevolgd om de innovatiegraad, het scheppen van werkgelegenheid en van toegevoegde waarde in de circulaire economie te meten.

§211. De Tabel 10-7 bevat de ambities en alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 12 "Duurzame consumptie en productie" die de Raden voorstellen.

8.1 Duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen (SDG 12 .2)

§212. Op het vlak van duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen moet België volgens de Raden het efficiënte gebruik van grondstoffen en het circulair gebruik van materialen verhogen.

§213. De Raden nemen er nota van dat het FPB voor de beoordeling van de prestaties van België op het gebied van duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen (subdoelstelling 12.2) één enkele indicator gebruikt, t.w. "binnenlands materiaalverbruik per inwoner"⁸³. Zij zijn van mening dat de opvolging van deze indicator op zich onvoldoende en irrelevant is om de vooruitgang van België in de richting van SDG 12.2 te kunnen beoordelen. De Raden vragen derhalve de indicator "binnenlands materiaalverbruik" te vervangen en de huidige set van indicatoren voor de opvolging van subdoelstelling 12.2 aan te vullen met de in de onderstaande punten beschreven indicatoren.

⁸³ De indicator "[binnenlands materiaalverbruik \(BMV\) per inwoner](#)" is de binnenlandse ontginning, waarbij de invoer wordt opgeteld en waarvan de uitvoer wordt afgetrokken. Het BVM houdt rekening met de grondstoffen in afgewerkte en half afgewerkte goederen die in België worden ingevoerd of uit België worden uitgevoerd, maar deze grondstoffen worden enkel geregistreerd in de categorie van het materiaal waaruit het goed hoofdzakelijk bestaat. De indicator wordt uitgedrukt in tonnen per inwoner.

8.1.1 Het totale materiaalverbruik per inwoner verminderen

De indicator "binnenlands materiaalverbruik" vervangen

- §214. De Raden benadrukken dat deze indicator aan bepaalde technische beperkingen onderhevig is⁸⁴:
- In de eerste plaats wordt "binnenlands materiaalverbruik" gedefinieerd als de jaarlijkse hoeveelheid gebruikte grondstoffen die op het nationale grondgebied wordt gewonnen, plus alle fysieke invoer min alle fysieke uitvoer. De indicator heeft geen betrekking op indirecte stromen: grondstoffen die in het buitenland worden verbruikt voor de vervaardiging van ingevoerde goederen, met inbegrip van die welke de grens niet overschrijden (bv. energiebrandstoffen die worden gebruikt voor de productie van ingevoerd staal), worden niet opgenomen in het "binnenlands materiaalverbruik". De indicator "binnenlands materiaalverbruik" bevoordeelt bijgevolg de invoer in vergelijking met binnenlandse productie en geeft niet volledig de milieudruk weer die wordt veroorzaakt door het gedrag van de consument (huishoudens en bedrijven);
 - Ten tweede wordt niet uitgelegd hoe hernieuwbare en gerecycleerde grondstoffen in de indicator zijn opgenomen. De indicator "binnenlands materiaalverbruik" is daarom meer gericht op een vermindering van het materiaalgebruik dan op een optimaal gebruik van de hulpbronnen.
- §215. Om de bovenvermelde methodologische beperkingen te verhelpen, bevelen de Raden aan om de ontwikkeling van indicatoren voor een circulaire economie door VITO in het kader van *Vlaanderen Circulair*⁸⁵ nauwlettend op te volgen en de indicator "binnenlands materiaalverbruik" te vervangen door "totaal materiaalverbruik" (Total Material Consumption - TMC). Deze indicator omvat indirecte stromen (d.w.z. ongebruikte materiaalstromen⁸⁶ en verborgen materiaalstromen⁸⁷) van alle waardeketens van ingevoerde en uitgevoerde producten. Met andere woorden, de indirecte materiaalstromen omvatten alle grondstoffen die nodig zijn voor de productie van goederen - afgewerkte en half afgewerkte - die worden in- en uitgevoerd, maar die niet fysiek worden in- of uitgevoerd. De opvolging van het "totale materiaalverbruik" maakt het mogelijk om enerzijds te zorgen voor consistentie tussen de binnenlandse winning van materialen en de invoer en anderzijds ten volle de milieudruk weer te geven die het gedrag van de consument met zich meebrengt.
- §216. Indien de samenstelling van de indicator "Totaal materiaalverbruik" te complex blijkt, bevelen de Raden aan de indicator "Binnenlands materiaalverbruik" te vervangen door de indicator "Binnenlands materiaalverbruik in grondstofequivalent" (Raw Material Consumption - RMC). Deze indicator geeft weliswaar niet ten volle de milieudruk weer die wordt veroorzaakt door het gedrag van de consument (huishoudens en bedrijven), maar maakt het wel mogelijk om indirecte stromen (grondstoffen) te integreren die in de productie van in- en uitgevoerde eindproducten of halffabricaten vervat zijn. Een verrekening van de in- en uitvoer in termen

⁸⁴ European Commission (2018). Measuring progress towards circular economy in the European Union – Key indicators for a monitoring framework. [COM/2018/29 final](#).

⁸⁵ Towards a circular economy monitor for Flanders: a conceptual basis ([link](#)).

⁸⁶ De door de economie ongebruikte materiaalstromen omvatten de stromen van hoeveelheden materialen die worden verplaatst, maar niet worden gebruikt (uitgraven van grond tijdens de ontginnings- en de bouwactiviteiten, bodemerrosie door landbouw), of die worden ontgonnen maar onmiddellijk worden geloosd (afvalgesteente of oogstresten). Deze ontgonnen/verplaatste materiaalstromen uit het leefmilieu hebben een impact op dat laatste.

⁸⁷ De verborgen stromen omvatten, in geval van in- of uitvoer, onrechtstreekse stromen van grondstoffen die in het buitenland worden gebruikt (o.a. brandstoffen), maar die – aangezien ze niet in de betrokken materialen of producten vervat zijn – niet samen met die laatste de grens oversteken. De ontginning en het vervoer van deze materialen, en vervolgens de verwerking ervan en het vervoer van de op basis hiervan vervaardigde producten, alsook de materialen die worden gebruikt voor de bouw van de productie-installaties, zorgen ervoor dat materialen worden gebruikt die niet in de samenstelling van het product vervat zijn. Het gaat om materiaalstromen die verband houden met het stroomopwaartse proces van ontginning, vervaardiging enz.

van equivalente ontgonnen grondstoffen waarborgt de coherentie tussen de in- en uitvoer en de binnenlandse ontginning van grondstoffen.

- §217. De Raden benadrukken dat de ontwikkeling van een dergelijke methode bij voorkeur op Europees niveau moet worden ingevoerd om de in België geboekte vooruitgang te kunnen vergelijken met die in de andere lidstaten⁸⁸.
- §218. Om de prestaties van België op het vlak van duurzaam beheer en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen te beoordelen, vragen de Raden niet alleen, zoals hierboven wordt vermeld, dat de indicator "binnenlands materiaalverbruik per inwoner" wordt vervangen door de indicator "totaal materiaalverbruik per inwoner" (of zelfs "binnenlands materiaalverbruik in grondstofequivalent"), maar ook dat de huidige set van de opvolgingsindicatoren van het FPB voor de opvolging van subdoelstelling 12.2 wordt aangevuld met de twee hieronder vermelde indicatoren.

8.1.2 Verhogen van de ontkoppelingsgraad tussen de economische groei en het materiaalverbruik

De productiviteit van de hulpbronnen ten aanzien van het totale materiaalverbruik opvolgen

- §219. De productiviteit van de hulpbronnen biedt de mogelijkheid om de efficiëntie te beschrijven waarmee een economie de natuurlijke hulpbronnen omzet in nuttige producten of in rijkdommen, en de hieraan verbonden milieu-impact. Eurostat⁸⁹ meet de productiviteit van de hulpbronnen per bruto binnenlands product (bbp) in verhouding tot de hoeveelheid materiaal die door de aanwezige bevolking op het grondgebied wordt verbruikt voor eigen behoeften (BMV). Deze indicator geeft de hoeveelheid rijkdommen weer geproduceerd per eenheid grondstoffen die daadwerkelijk werden verbruikt door de bevolking aanwezig op het grondgebied. De ontwikkeling daarvan toont een ont koppeling tussen het bruto binnenlands product en het materiaalverbruik. Het bruto binnenlands product stijgt sneller dan het materiaalverbruik. De ont koppeling kan relatief zijn (het materiaalverbruik stijgt verder, maar minder snel dan het bruto binnenlands product) of absoluut (het materiaalverbruik neemt af).
- §220. Aangezien de indicator van de productiviteit van de hulpbronnen van Eurostat gedefinieerd wordt als de verhouding van het bruto binnenlands product (bbp) tot het binnenlands materiaalverbruik (BMV), is hij onderhevig aan de bovenvermelde methodologische beperkingen. Bovendien heeft deze indicator een hoge aggregatiegraad die het moeilijk maakt resultaten te interpreteren om er conclusies uit te trekken met het oog op het beleid.
- §221. De Raden bevelen dus aan, om in de mate van het mogelijke, de productiviteit van de hulpbronnen te evalueren en op te volgen ten aanzien van het 'Totaal materiaalverbruik' (en zelfs ten aanzien van het 'Binnenlands materiaalverbruik in grondstofequivalent').

⁸⁸ Momenteel bevatten de gegevens die elke lidstaat uit hoofde van Verordening nr. 691/2011/EC van het Europees Parlement en de Raad inzake Europese milieu-economische rekeningen moet verstrekken alleen de gebruikte directe stromen. Ongebruikte binnenlandse winningsactiviteiten en verborgen invoerstromen maken geen deel uit van de Europese vragenlijst.

⁸⁹ Eurostat: [Resource productivity and domestic material consumption](#).

8.1.3 De graad van circulair gebruik van materialen verhogen

§222. Teneinde de prestaties te evalueren van België inzake circulair gebruik – of met andere woorden inzake hergebruik - van materialen, raden de Raden aan om de indicator van Eurostat ‘Graad van circulair gebruik van materialen’⁹⁰ te volgen.

8.2 Milieuvriendelijk beheer van chemicaliën (SDG 12.4)

§223. De Raden stellen vast dat, om de vooruitgang van België richting subdoelstelling 12.4 van de VN op te volgen, het Federaal Planbureau in zijn ‘Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019’ de indicator ‘Gevaarlijk afval’ opvolgt⁹¹. De Raden bevestigen de toevoeging van deze indicator aan de opvolgingsindicatoren van het Federaal Planbureau.

§224. Gezien het feit dat België ook gevaarlijk afval uit het buitenland verwerkt, vragen de Raden echter dat de gebruikte indicator een onderscheid maakt tussen de in- en uitvoer van gevaarlijk afval en het Belgisch binnenlands verbruik van gevaarlijk afval.

§225. De Raden vragen om rekening te houden met twee aspecten die worden aangehaald in het advies van de CRB inzake recyclage⁹² bij de opvolging en de interpretatie van deze indicator:

- Indien het afval enerzijds niet uitdrukkelijk is opgenomen in de REACH-verordening,⁹³ dan worden de recyclage-activiteiten ervoor gelijkgesteld met een handeling voor het vervaardigen van chemische substanties, wat dan weer kunstmatig het verbruik van gevaarlijk afval van het bestudeerde land kan verhogen.
- Anderzijds genereert de REACH-verordening een kostprijs die gerechtvaardigd wordt door de wil om de ontwikkeling te stimuleren van producten die het risico beperken voor het milieu, de consument en de werknemer. Deze kost kan leiden tot een vlucht van bepaalde soorten afval naar landen waar de regels voor bepaalde chemische substanties soepeler zijn, en zelfs onbestaande.

⁹⁰ De indicator ‘[Graad van circulair materiaalgebruik](#)’ meet het deel van de materialen dat wordt gerecupereerd en dat opnieuw in de economie terechtkomt – waardoor er zodoende wordt bespaard op de ontginning van primaire grondstoffen – , in het totale materiaalverbruik. De graad van circulair gebruik van grondstoffen (CMR) wordt dus gedefinieerd als de ratio tussen het circulair materiaalgebruik en het totaal materiaalgebruik. De indicator wordt uitgedrukt in een percentage van het totaal materiaalverbruik.

⁹¹ De indicator ‘[Gevaarlijk afval](#)’ is afval dat een risico vormt voor de gezondheid en/of het milieu: ontvlambaar, ontplofbaar, irriterend, giftig... Dat afval is wettelijk vastgelegd per type en per bedrijfssector. De hoeveelheid gevaarlijk afval is de geproduceerde hoeveelheid door alle economische activiteiten (NACE) en door de huishoudens. De indicator wordt uitgedrukt in kilogram per inwoner.

⁹² Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (2016). Naar een Belgische circulaire economie die kwaliteitsvolle jobs en toegevoegde waarde creëert – focus op recyclage, [CRB 2016-0496](#).

⁹³ De eerste doelstelling van de REACH-verordening bestaat erin de risico’s te beperken voor het milieu en de gezondheid van de consumenten en de werknemers. Ze verplicht de bedrijven om aan te tonen dat de substanties die zij op de markt brengen, op een veilige manier kunnen worden gebruikt, en om eventueel de gevaarlijkste chemische substanties geleidelijk te vervangen. De Verordening wil ook het concurrentievermogen van de Europese bedrijven stimuleren via innovatie en het op de markt brengen van substanties die vriendelijker zijn voor de menselijke gezondheid en voor het milieu.

8.3 Duurzaam afvalbeheer (SDG 12.5)

- §226. Inzake duurzaam afvalbeheer moet België volgens de Raden zijn afvalproductie (op het niveau van de gemeenten en de industrie) beperken en de recyclagegraad van zijn afval verhogen.
- §227. Voor wat meer specifiek de productie van afval betreft, moet ons land volgens de Raden de desbetreffende doelstellingen halen die werden bepaald in de afvalbeheerplannen van de drie gewesten:
- In Vlaanderen bepaalt het Afvalbeheerplan 2016-2022 als doelstellingen om de hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner te beperken tot 502 kg tegen 2022 en om het volume restafval van de bedrijven met 15 % te beperken ten opzichte van 2013.
 - Het Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan van het Brussels hoofdstedelijk gewest beoogt onder andere een beperking van het huishoudelijk afval per inwoner met 5 % tegen 2023 en met 20 % tegen 2030.
 - Het Waalse Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan beoogt een beperking van de hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner tot 501,2 kg tegen 2025.
- §228. Wat de recyclage van afval betreft, moet ons land volgens de Raden de doelstellingen halen die werden bepaald op Europees en nationaal niveau.
- §229. Op Europees niveau:
- De herziene Europese richtlijn betreffende afvalstoffen van het 'Pakket Kringlooeconomie' (2018/851) bepaalt als doelstellingen om een recyclagegraad van het gemeentelijk afval te halen van 50 % tegen 2020, van 55 % tegen 2025, van 60 % tegen 2030 en van 65 % tegen 2035.
 - De Europese strategie voor kunststoffen in een circulaire economie bepaalt als doelstellingen om een recyclagegraad van het afval van plastic verpakkingen te halen van 50 % tegen 2025 en van 55 % tegen 2030.
 - De Commissie moet ook de nieuwe doelstellingen bepalen voor het bouwafval die best opgevolgd kunnen worden.
- §230. Op nationaal niveau worden de doelstellingen inzake de preventie en het beheer van verpakkingsafval gedefinieerd in de Interregionale Samenwerkingsakkoorden tot wijziging van het Samenwerkingsakkoord van 4 november 2008⁹⁴. Een wijziging om ambitieuzere doelstellingen te bepalen dan die welke werden bepaald door de Europese Commissie, wordt verwacht in de loop van het jaar 2020.

8.3.1 De afvalrecyclagegraad verhogen

- §231. De Raden stellen vast dat, om de prestaties van België inzake duurzaam afvalbeheer (subdoelstelling 12.5) te evalueren, het Federaal Planbureau in zijn 'Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019', de indicator 'Afvalrecyclage' opvolgt⁹⁵.

⁹⁴ Het eerste Samenwerkingsakkoord betreffende de preventie en het beheer van het verpakkingsafval werd goedgekeurd in mei 1996. Een nieuwe versie van het Akkoord trad in werking in 2009 (Samenwerkingsakkoord van 4 november 2008). Deze versie werd vervolgens gewijzigd door het Samenwerkingsakkoord van 2 april 2015. Er wordt een nieuw Akkoord verwacht in de loop van het jaar 2020.

⁹⁵ De indicator [Gerecycleerd afval](#) wordt berekend als het deel van het gemeentelijk afval dat gerecycleerd en gecomposteerd/gefermenteerd wordt. Het gemeentelijk afval alle afval verzameld door de gemeentelijke ophaaldiensten, containerparken, straatvegers... uitgezonderd de bouwmaterialen.

- §232. De Raden benadrukken dat het gemeentelijk afval slechts ongeveer 10 % vertegenwoordigt van het totale gewicht van het afval dat wordt geproduceerd binnen de Europese Unie (en 30 % met uitzondering van het groot mineraal afval)⁹⁶. Het beheer van het gemeentelijk afval is dus niet representatief voor het beheer van alle afval. Het andere afval buiten het gemeentelijk afval speelt ook een belangrijke rol in de circulaire economie⁹⁷.
- §233. Dat is de reden waarom de Raden aanbevelen om met het oog op de evaluatie van de prestaties van België inzake de recyclage van afval de volgende indicatoren op te volgen, die beschikbaar zijn op Eurostat, naast de indicator 'Recyclagegraad van gemeentelijk afval'⁹⁸:
- 'Recyclagegraad van afval met uitzondering van groot mineraal afval'⁹⁹;
 - 'Terugwinningsgraad van bouw- en sloopafval'¹⁰⁰;
 - 'Recyclagegraad van afval van elektrische en elektronische apparatuur';
 - 'Recyclagegraad van plastic verpakkingsafval'¹⁰¹.
- §234. De Raden hebben gekozen voor plastic verpakkingsafval, omdat België nu al de Europese doelstellingen van 2030 naleeft betreffende het recycleren van glazen, papieren/kartonnen, metalen en houten verpakkingsafval. Met een recyclagepercentage van 43 % in 2016 moet er echter nog heel wat vooruitgang geboekt worden inzake het recycleren van plastic verpakkingsafval.

8.3.2 De productie van gemeentelijk en industrieel afval beperken

- §235. In zijn 'Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017' maakte het Federaal Planbureau gebruik van de indicator 'Productie van gemeentelijk afval' voor het evalueren van de prestaties van België inzake duurzaam afvalbeheer (subdoelstelling 12.5). De Raden betreuren dat deze indicator niet meer opgevolgd wordt in het 'Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019'. Duurzaam afvalbeheer beperkt zich niet tot de verwerking en valorisatie van het geproduceerde afval tot hulpbronnen, met name via recyclage. Volgens de 'afvalhiërarchie'¹⁰² vereist de volle en volledige toepassing van de wetgeving van de Europese

⁹⁶ European Commission (2019). Measuring progress towards circular economy in the European Union – Key indicators for a monitoring framework. [COM/2018/29/final](#).

⁹⁷ Eurostat maakt statistieken op van de afvalproductie en -recyclage voor alle soorten afval: afval met uitzondering van groot mineraal afval, groot mineraal afval, afval van verpakkingen, e-afval, bioafval, afval van bouw- en sloopwerken enz.

⁹⁸ De indicator '[Recyclagegraad van gemeentelijk afval](#)' meet het aandeel van het gemeentelijk afval dat wordt gerecycleerd in de totale productie van gemeentelijk afval. De recyclage omvat de recyclage van materialen, het composteren en de anaerobe vergisting. De indicator wordt uitgedrukt als percentage (%) en de gegevens zijn beschikbaar op Eurostat en Statbel.

⁹⁹ De indicator '[Recyclagegraad van afval met uitzondering van groot mineraal afval](#)' wordt gedefinieerd als het aandeel van gerecycleerd afval gedeeld door al het afval dat wordt verwerkt in een land, met uitzondering van groot mineraal afval dat hoofdzakelijk afkomstig is van de mijnontginning en de bouw. De gegevens voor deze indicator zijn enkel beschikbaar voor de jaren 2010, 2012 en 2014 (Bron: Eurostat, geraadpleegd in april 2019).

¹⁰⁰ De indicator '[Recuperatiegraad van bouw- en sloopafval](#)', uitgedrukt in % gerecycleerd bouw- en sloopafval, wordt gedefinieerd als de ratio van bouw- en sloopafval voorbereid voor hergebruik, gerecycleerd of bestemd voor de terugwinning van materialen, inclusief de aanaardingswerken, gedeeld door het bouw- en sloopafval dat wordt opgehaald en verwerkt volgens de verordening (EC) Nr. 2150/2002 betreffende afvalstoffenstatistieken. De gegevens zijn beschikbaar voor de jaren 2010, 2012, 2014 en 2016 (Bron: Eurostat, geraadpleegd in april 2019).

¹⁰¹ De indicator '[Recyclagepercentage van afval van plastic verpakkingen](#)' wordt gedefinieerd als het deel gerecycleerd afval van plastic verpakkingen in alle gegenereerd afval van plastic verpakkingen. Het verpakkingsafval omvat het afval dat wordt gebruikt voor het isoleren, beschermen, bewaren, leveren en presenteren van koopwaar, grondstoffen voor producten die verwerkt worden, van bij de producent tot bij de gebruiker of de consument, met uitzondering van productieafval. De indicator wordt uitgedrukt in percentage (%) en de gegevens zijn beschikbaar op Eurostat en Statbel.

¹⁰² De 'afvalhiërarchie' bepaalt een volgorde voor het uitwerken van het afvalbeleid en -beheer op operationeel niveau: preventie, hergebruik, recyclage, terugwinning, en de optie die het minst de voorkeur geniet, de verwijdering (die storting en verbranding zonder terugwinning van energie omvat).

Unie inzake afval dat eerst en vooral de principes inzake afvalpreventie en -beperking¹⁰³ worden toegepast. Duurzaam afvalbeheer vereist dus ook dat de hoeveelheid geproduceerd afval beperkt wordt. De Raden vragen dat de indicator 'Productie van gemeentelijk afval' opnieuw geïntegreerd wordt bij de set van opvolgingsindicatoren van het Federaal Planbureau, rekening houdend met de hieronder vermelde opmerkingen, en dat de indicator 'Productie van industrieel afval' aan die set wordt toegevoegd.

- §236. De Raden merken op dat de vergelijkbaarheid en de kwaliteit van de gegevens betreffende de indicator 'Productie van gemeentelijk afval' tussen de lidstaten kunnen worden betwist, zodat een vergelijking met andere lidstaten niet altijd gepast is. België, dat behoort tot de Europese leiders wat het inzamelen van afval betreft, wordt bestraft door het gebruik van deze indicator, want deze meet de productie van afval als zijnde afval dat ingezameld wordt voor recyclage en terugwinning, en niet als zijnde afval dat daadwerkelijk geproduceerd wordt: de hoeveelheid afval die in België wordt opgehaald, gebruikt als proxy voor de productie van afval, is omvangrijker dan de hoeveelheid afval van de Europese landen die minder efficiënt zijn in het inzamelen van afval, en die zodoende wat dit betreft ten onrechte betere resultaten kunnen voorleggen dan België. De evaluatie van de prestaties van België inzake duurzaam afvalbeheer moet daarom genuanceerd worden met het oog op de opvolging van een dergelijke indicator als proxy van de afvalproductie in het land.

8.4 Gebruik maken van de sociaal-economische opportuniteiten die de circulaire economie biedt en de eco-innovatieactiviteiten ontwikkelen

- §237. Wat de sociaal-economische aspecten m.b.t. de circulaire economie betreft, moet België volgens de Raden de (eco-)innovatiegraad verhogen, en jobs en toegevoegde waarde creëren in de circulaire economie.
- §238. Om de prestaties van België hieromtrent op te volgen, adviseren de Raden om de huidige set van indicatoren, die worden opgevolgd door het FPB, aan te vullen met drie indicatoren: de eco-innovatie-index, de indicator 'Octrooien verbonden aan recyclage en secundaire grondstoffen' en de indicator 'Privé-investeringen, banen en toegevoegde waarde verbonden aan de sectoren van de circulaire economie'.

8.4.1 De graad van (eco-)innovatie in de circulaire economie verhogen

- §239. Om de prestaties van België inzake (eco-)innovatie te evalueren, bevelen de Raden aan om de twee indicatoren te volgen die hieronder vermeld worden:

Eco-innovatie-index

- §240. Volgens de Raden kan de eco-innovatie-index¹⁰⁴, die beschikbaar is op Eurostat, fungeren als proxy om de prestaties van België inzake ecodesign te evalueren.

¹⁰³ Europese Commissie (2017). EU-evaluatie van de tenuitvoerlegging van het milieubeleid. Landenrapport – België. [COM/2017/63 final](#).

¹⁰⁴ 'De eco-innovatie-index' is gebaseerd op 16 subindicatoren afkomstig van 8 gegevensbronnen in 5 thematische domeinen: bijdragen tot eco-innovatie, eco-innovatieactiviteiten, resultaten van de eco-innovatie, resultaten inzake efficiënt gebruik van hulpbronnen en socio-economische resultaten. De algemene index van een lidstaat van de EU wordt berekend door het niet gewogen gemiddelde van deze 16 subindicatoren. Dit gemiddelde maakt het mogelijk aan te tonen hoe elke lidstaat eco-innovatie toepast in vergelijking met het gemiddelde van de EU, dat gelijk is aan 100 (index EU=100). De index is bedoeld om een algehele visie te stimuleren met betrekking tot de economische, milieukundige en sociale prestaties van de 28 EU-landen.

- §241. De Raden benadrukken echter dat er geen duidelijke en unieke definitie bestaat van het begrip eco-innovatie binnen de Europese Unie. Daarnaast zijn de inzameling en de kwaliteit van de gegevens zeer uiteenlopend in de 28 EU-landen.
- §242. Het is dus volgens de Raden niet raadzaam om een specifieke ambitie te formuleren betreffende de eco-innovatie-indicator. De indicator moet echter van nabij worden opgevolgd, want België moet zijn prestaties inzake eco-innovatie in de toekomst verbeteren. De opvolging van de eco-innovatie-index wijst erop dat België sinds 2011 afhaakt ten opzichte van het Europese gemiddelde inzake eco-ontwerp¹⁰⁵.

Octrooien verbonden aan recyclage en secundaire grondstoffen

- §243. De Raden bevelen aan om de indicator te gebruiken van Eurostat 'Octrooien verbonden aan recyclage en secundaire grondstoffen'. Zij willen er echter op wijzen dat het aantal octrooien niet noodzakelijk de inspanningen en de prestaties van een land inzake innovatie binnen bedrijven weerspiegelt: een bedrijf kan echter meerdere redenen hebben om geen octrooi aan te vragen (zoals bijvoorbeeld de bescherming van bedrijfs- en beroepsgeheimen); veel aangevraagde octrooien leiden niet tot een octrooi enz.

8.4.2 Investeren, jobs en toegevoegde waarde creëren in de circulaire economie

- §244. De Raden verzoeken het Federaal Planbureau te evalueren in welke mate België baat heeft bij de positieve aspecten van de activiteiten in de circulaire economie voor het sociale (jobs) en het economische domein (toegevoegde waarde en investeringen) van het land. Bij gebrek aan betere indicatoren adviseren de Raden om in een eerste stadium de indicator van Eurostat 'Privé-investeringen, banen en toegevoegde waarde verbonden aan de sectoren van de circulaire economie'¹⁰⁶ te gebruiken.
- §245. De Raden willen echter benadrukken dat de circulaire economie zich niet beperkt tot de sectoren die zijn opgenomen in bovenvermelde indicator van Eurostat, t.w. de sector van de recyclage en de sector van herstellingen en hergebruik. Gelet op het feit dat de activiteiten die met name vallen onder ecodesign, industriële ecologie, functionele economie en eindrecyclage niet kunnen worden geïdentificeerd in de statistische nomenclatuur, moet een alternatieve methodologie worden ontwikkeld.
- §246. In deze optiek bevelen de Raden aan de ontwikkeling van de methodologie¹⁰⁷ van de Koning Boudewijnstichting en van Circle Economy¹⁰⁸ voor het meten van het aantal circulaire jobs in België van nabij te volgen. Bovendien voor de monitoring van de circulaire jobs kan deze methodologie ook worden gebruikt om de privé-investeringen en de creatie van toegevoegde waarde in de circulaire economie adequater te beoordelen.

¹⁰⁵ De eco-innovatie-index van België verloor 29 punten over de periode 2012-2017. Met een totale score van 83 op de algemene boordtabel van eco-innovatie in 2017, stond België op de zestiende plaats in de lijst van de 28 EU-landen.

¹⁰⁶ De indicator 'Privé-investeringen, banen en toegevoegde waarde verbonden aan de sectoren van de circulaire economie' omvat de 'Bruto investeringen in materiële goederen', het 'Aantal werknemers' en de 'Toegevoegde waarde tegen factorkosten' in de twee volgende sectoren: de sector van de recyclage en de sector van herstellingen en hergebruik. De sectoren van de recyclage, herstellingen en hergebruik worden gedefinieerd en geanalyseerd als economische activiteitensectoren van de NACE Rev.2-nomenclatuur ([link](#)). De gegevens zijn beschikbaar op Eurostat.

¹⁰⁷ De studie evalueert het aantal primaire banen (gebruik van grondstoffen in een gesloten cyclus, m.a.w. de sectoren hernieuwbare energie, recyclage en herstel), ondersteunende banen (die de versnelling en de opschaling van de primaire circulaire activiteiten ondersteunen, m.a.w. activiteiten als leasing, engineering en digitale technologie) en indirect circulaire banen (die diensten leveren aan de primaire en ondersteunende activiteiten, m.a.w. onderwijs, logistiek en overheidsadministratie). Deze methodologie wordt al met succes toegepast in Nederland.

¹⁰⁸ Koning Boudewijnstichting en Go Circle (2019). Circulaire tewerkstelling in België - Een nulmeting van de werkgelegenheid in de circulaire economie in België ([link](#)).

9 Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren inzake klimaat (SDG 13) die worden voorgesteld door de Raden

§247. Volgens de Raden zou ons land de volgende subdoelstellingen inzake duurzame ontwikkeling moeten nastreven op het vlak van de strijd tegen de klimaatverandering (SDG 13):

- SDG 13.1 “De veerkracht tegen en het aanpassingsvermogen aan klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen in alle landen versterken”;
- SDG 13.2 “Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning”;
- SDG 13.a “De verbintenis uitvoeren die door de ontwikkelde landen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering genomen werd omtrent de doelstelling om tegen 2020 gezamenlijk jaarlijks \$ 100 miljard bijeen te brengen uit allerlei bronnen (...)”.

§248. De Tabel 10-8 bevat de ambities en alle opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 13 “Bestrijding van de klimaatverandering” die de Raden voorstellen.

9.1 De veerkracht tegen en het aanpassingsvermogen aan klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen versterken (SDG 13.1)

§249. De Raden nemen er nota van dat het Federaal Planbureau momenteel de indicator “Slachtoffers van natuurrampen” opvolgt om de vorderingen van België te beoordelen op weg naar subdoelstelling 13.1: “In alle landen de veerkracht tegen en het aanpassingsvermogen aan klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen versterken”¹⁰⁹.

§250. Om de relevantste indicator te gebruiken om de prestaties van België op het vlak van veerkracht tegen klimaatgevaren te beoordelen, maken de Raden hieronder enkele methodologische opmerkingen over de opvolgingsindicator van het FPB.

9.1.1 Zich uitsluitend concentreren op de slachtoffers van klimaatgerelateerde natuurrampen

§251. Zij benadrukken dat alleen slachtoffers van natuurrampen die verband houden met de klimaatverandering in de indicator moeten worden opgenomen, en niet alle slachtoffers van natuurrampen. Natuurrampen die verband houden met geofysische verschijnselen, zoals aardbevingen, tsunami's of vulkaanuitbarstingen, zijn niet klimaatgerelateerd. Zij mogen daarom niet in de indicator worden opgenomen.

9.1.2 Rekening houden met de slachtoffers van luchtvervuilende stoffen

§252. De Raden merken op dat de verbranding van energie niet alleen verantwoordelijk is voor het grootste deel van de uitstoot van broeikasgassen, maar ook voor het grootste deel van de uitstoot van luchtvervuilende stoffen. Volgens het Internationaal Energieagentschap is de verbranding van energie verantwoordelijk voor 80% van de uitstoot van zwaveldioxide (SO₂), stikstofdioxide (NO_x) en fijne stofdeeltjes (PM_{2,5}).

¹⁰⁹ De indicator “[Slachtoffers van natuurrampen](#)” meet het aantal slachtoffers van rampen (doden, vermisten, gewonden, personen getroffen door de rampen) per 100.000 personen.

- §253. Deze luchtvervuilende stoffen zijn jaarlijks verantwoordelijk voor gezondheidsproblemen (ademhalings- en hart- en vaatziekten, kanker...) en vroegtijdig overlijden. Volgens het State of Global Air Report van het Health Effects Institute stierven er in 2016 in België 4.938 mensen vroegtijdig door de uitstoot van fijn stof¹¹⁰.
- §254. Daarom vragen de Raden dat de indicator die wordt gebruikt voor de monitoring van SDG 13.1 niet alleen rekening houdt met het aantal slachtoffers van natuurrampen als gevolg van de klimaatverandering, maar ook met het aantal mensen dat lijdt onder gezondheidsproblemen - en vroegtijdige sterfgevallen - die verband houden met luchtvervuiling.

9.2 Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning (SDG 13.2)

- §255. De Raden nemen er nota van dat het FPB momenteel de indicator "Broeikasgasemissies (niet-ETS)" opvolgt om de vorderingen van België op weg naar subdoelstelling 13.2 "Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning" te beoordelen. De Raden zijn voorstander van de opvolging van deze indicator om de prestaties van België ten aanzien van SDG 13.2 te evalueren, maar wensen dat deze indicator ook per sector (bouw, transport, niet-ETS-industrie, afval, landbouw) wordt opgevolgd.
- §256. De Raden wensen ook enige precisering te geven over de Belgische doelstelling voor niet-ETS-emissies van broeikasgassen (zie 9.2.1) en vragen dat bijkomende indicatoren worden opgevolgd om de prestaties van België in de richting van subdoelstelling 13.2 te beoordelen (zie 9.2.2.).

9.2.1 Noodzaak om een ambitieuze en realistische doelstelling vast te stellen

- §257. Ter herinnering: de Europese Commissie heeft doelstellingen vastgesteld om de broeikasgasemissies die niet onder de emissiehandelsregeling vallen tegen 2020 en 2030 te verminderen om de vooruitgang van de lidstaten op klimaatgebied te beoordelen. De richtlijn inzake de beslissing tot verdeling van de inspanningen (Effort Sharing Directive - ESD) laat elke lidstaat vrij om zijn eigen markt te beheren¹¹¹. In deze context heeft België ermee ingestemd om zijn niet-ETS-emissies tegen 2020 met 15% en tegen 2030 met 35% te verminderen ten opzichte van 2005.
- §258. Volgens de Raden heeft België de plicht om deze doelstellingen te bereiken. Het Nationaal Energie- en Klimaatplan (NEKP) 2021-2030, dat België eind 2019 bij de Europese Commissie heeft ingediend, bevat concrete maatregelen om de doelstelling van 35% minder broeikasgasemissies in de niet-ETS-sectoren tegen 2030 te halen. Aangezien de transitie naar een koolstofarme economie een enorme uitdaging vormt, zijn de Raden van oordeel dat dringend concrete maatregelen moeten worden geïmplementeerd¹¹². Het eerste

¹¹⁰ Het Europees Milieuagentschap (EMA) raamt het aantal vroegtijdige sterfgevallen als gevolg van fijne stofdeeltjes (PM_{2,5}) in België op meer dan 8340 per jaar. Vroegtijdige sterfgevallen zijn meestal te wijten aan hart- en vaatziekten en beroertes (80% van de gevallen), gevolgd door longziekten en kanker (WHO, 2016). Hoewel vooral ouderen sterven, worden gezondheidseffecten op mensen van alle leeftijden waargenomen: bijvoorbeeld een verminderde groei bij kinderen en chronische ziekten bij volwassenen.

¹¹¹ Richtlijn 406/2009/EG.

¹¹²De CRB heeft in een aantal adviezen een reeks aanbevelingen m.b.t. het ontwerp-NEKP geformuleerd: [CRB 2019-2001](#) "Bijdrage van de CRB aan het geïntegreerd Nationaal Energie-Klimaatplan 2021-2030", [CRB 2019-1100](#) "Ontwerp van Nationaal Energie-Klimaatplan 2030" en [CRB 2018-1750](#) "Concrete maatregelen voor het federale deel van het Nationaal Energie-Klimaatplan".

evaluatieverslag van het NEKP in 2021 is een uitgelezen kans om te verzekeren dat de genomen maatregelen België op de goede weg zetten.

9.2.2 Intensiteit van de broeikasgasemissies per energieverbruik (uitgesplitst naar sector)

§259. Naast de indicator die wordt opgevolgd door het Federaal Planbureau, bevelen de Raden aan om de "intensiteit van de uitstoot van broeikasgasen per energieverbruik¹¹³" per sector te volgen. Dit geldt voor de sectoren energie, transport, bouw en industrie.

Energiesector

§260. Om de prestaties van België op het gebied van de uitstoot van broeikasgassen in de energiesector te beoordelen, bevelen de Raden aan om het aantal ton CO₂-equivalent aan broeikasgassen per geproduceerde MWh op te volgen.

Transportsector

§261. Om de prestaties van België op het gebied van de uitstoot van broeikasgassen in de transportsector te beoordelen, bevelen de Raden aan om het aantal ton CO₂-equivalent aan broeikasgassen per afgelegde reizigerskilometer (voor particulieren) en per afgelegde tonkilometer (voor goederenvervoer) op te volgen.

Gebouwensector

§262. Om de prestaties van België op het gebied van de uitstoot van broeikasgassen in de gebouwensector te evalueren, bevelen de Raden aan om het aantal ton CO₂-equivalent aan broeikasgassen per bewoonde vierkante meter voor woningen en per bezette kubieke meter voor de tertiaire sector op te volgen.

Industriesector

§263. Om de prestaties van België op het gebied van de uitstoot van broeikasgassen in de industriesector te beoordelen, bevelen de Raden aan om het aantal ton CO₂-equivalent aan broeikasgassen per geproduceerde eenheid te volgen.

9.3 De internationale verbintenis van 100 miljard US dollar voor klimaatverandering uitvoeren (SDG 13.a)

§264. De Raden nemen er nota van dat het Federaal Planbureau in zijn "Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2019" de indicator "Bijdrage aan het Internationaal Klimaatfonds"¹¹⁴ volgt om de vorderingen van België op weg naar de VN-subdoelstelling 13.a op te volgen. De Raden stemmen in met de opname van deze indicator in de set van opvolgingsindicatoren van het Federaal Planbureau en erkennen het belang van de opvolging van een dergelijke indicator. De Raden willen zich echter niet uitspreken over de te verwezenlijken ambitie.

¹¹³ De intensiteit van de uitstoot van broeikasgassen per energieverbruik wordt berekend als de verhouding tussen de energiegerelateerde broeikasgasemissies en het bruto binnenlands energieverbruik. Het geeft aan hoeveel ton CO₂-equivalent aan energiegerelateerde broeikasgassen wordt uitgestoten in een bepaalde economie per verbruikte energie-eenheid.

¹¹⁴ De indicator "[Bijdrage tot het internationaal klimaatfonds](#)" meet de bijdrage van de Belgische overheid aan de internationale klimaatfinanciering, zoals beslist in het kader van de onderhandelingen over het Raamakkoord van de Verenigde Naties over de Klimaatverandering (UNFCCC).

10 Samenvattingstabellen

§265. De onderstaande samenvattingstabellen bevatten de ambitie en de opvolgingsindicatoren die de Raden voorstellen inzake armoedebestrijding (SDG 1, tabel 10-1), gendergelijkheid (SDG 5, tabel 10-2), betaalbare en duurzame energie (SDG 7, tabel 10-3), economische groei en waardig werk (SDG 8, tabel 10-4), duurzame mobiliteit (SDG's 9 en 11, tabel 10-5), de vermindering van ongelijkheid (SDG 10, tabel 10-6), duurzame consumptie en productie (SDG 12, tabel 10-7) en actie om de klimaatverandering te bestrijden (SDG 13, tabel 10-8).

Tabel 10-1: Samenvattingstabel – Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 1 « Armoedebestrijding »

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 1.2. "Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen"		
Risico op armoede of sociale uitsluiting	Risico op armoede of sociale uitsluiting	Risico op armoede of sociale uitsluiting
		Armoederisico per armoedegrens en meest frequente activiteit in de loop van het voorbije jaar
		Risico van armoede op het werk naar leeftijd, geslacht, werkintensiteit van het gezin, bereikt studieniveau, type contract, gewerkte maanden, voltijdse/deeltijdse arbeid en geboortelandengroep
	Zeer lage werkintensiteit bij de beroepsbevolking tussen 18 en 59 jaar	Zeer lage werkintensiteit bij de beroepsbevolking tussen 18 en 65 jaar
		Ernstige materiële ontbering
		Onverwachte kosten niet kunnen opvangen
SDG 1.3. "Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad realiseren van de armen en de kwetsbaren"		
		Impact van de sociale overdrachten (exclusief pensioenen) op armoedebestrijding - <i>Kloof tussen het bedrag van de minimumuitkeringen en de armoederisicogrens</i> - <i>Non take-up of social benefits</i>
		Armoederisico van gezinnen met een zeer lage werkintensiteit
SDG 1.4. "Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering"		
Overmatige schuldenlast van de gezinnen	Overmatige schuldenlast van de gezinnen	Overmatige schuldenlast van de gezinnen
		Uitstel of afstel van medische zorg om financiële redenen (verband met SDG 3)
		Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden (verband met SDG 7)
		Bevolking die leeft in gebrekkige woning (verband met SDG 11)
SDG 1.5. "Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken"		
		Slachtoffers van natuurrampen die verband houden met klimaat en luchtvervuiling, per inkomensniveau (verband met SDG 13)

**Tabel 10-2: Samenvattingstabel – Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 5
“Gelijkheid »**

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 5.1. "Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overal"		
Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen	Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen	Uurloonkloof tussen mannen en vrouwen, naar sector, soort van uitgeoefende job, studieniveau en studietype
		Deeltijdse arbeid, naar geslacht, reden en sector
		Gemiddelde arbeidsduur, naar geslacht en sector
		Extralegale voordelen, naar geslacht, sector en soort van uitgevoerde job (voltijds / deeltijds)
		Jaarloonkloof tussen mannen en vrouwen, naar sector, verrichte job en studietype
SDG 5.4. "Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is"		
	Bevolking inactief wegens verantwoordelijkheid voor gezinszorg, per geslacht	Bevolking inactief door familieverantwoordelijkheden, naar geslacht
		Verschil tussen mannen en vrouwen tussen het aantal uren dat per week wordt besteed aan onbezoldigd huishoudelijk werk
		Voorzien van openbare diensten, infrastructuur en sociale bescherming voor de bevolking in de werkende leeftijd
SDG 5.5. "Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven"		
Vrouwelijke parlementsleden	Vrouwelijke parlementsleden	Vrouwelijke parlementsleden
		Vrouwelijke hoge kaderleden
		Vrouwelijke zelfstandigen en helpers
		Vrouwen die bij de overheidsadministratie besluitvormingsfuncties bekleden
		Vrouwen die bij justitie besluitvormingsfuncties bekleden
		Vrouwen benoemd in advies- en overlegorganen

Tabel 10-3: Samenvattingstabel - Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 7 « Schone energie tegen een betaalbare prijs» die de Raden voorstellen

FPB (2017)		FPB (2019)		Aanbevelingen CRB & NAR	
Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030
SDG 7.1. "Tegen 2030 universele toegang tot betaalbare, betrouwbare en moderne energiediensten garanderen"					
		Woningen zonder voldoende verwarming	0%	Bevolking die niet in staat is een geschikte temperatuur in de woning te behouden	↓
				Vershil in finale elektriciteitsprijzen voor de energie-intensieve ondernemingen	0
Energieafhankelijkheid	↓			Loss of Load Expectation	>3u >20u (P95)
				Kritieke adequacy-periodes	↓
SDG 7.2. "Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de mondiale energiemix verhogen"					
Hernieuwbare energie in het finale energieverbruik	18%	Hernieuwbare energie in het finale energieverbruik	18,3%	Hernieuwbare energie in het energieverbruik, totaal en per sector	NEKP
Hernieuwbare energie in de elektriciteitsproductie	↑			Hernieuwbare energie in de elektriciteitsproductie	NEKP
				Hernieuwbare energie in het elektriciteitsverbruik	NEKP
SDG 7.3. "Tegen 2030 de mondiale graad van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen"					
Energie-intensiteit	79,9 tep/mln€	Energieproductiviteit	11,1 €/ktep	Energieverbruik per 'productie-eenheid', per sector	NEKP

* Gevolgde indicatoren in het derde deel van het 'Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017' van het FPB.

Tabel 10-4: Samenvattingstabel – Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren m.b.t. SDG 8 “Aanhoudende, inclusieve en duurzame groei, volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk” die de Raden voorstellen

FPB (2017)		FPB (2019)		Aanbevelingen CRB en NAR	
Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030
SDG 8.1. "De economische groei per inwoner in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden" en SDG 8.2. "tot een hoog niveau van economische productiviteit komen"					
				Reëel bbp per inwoner in kkp	Vergelijking met de referentielanden
				Reëel bbp per inwoner gecorrigeerd voor de deflator van het bbp	
				Bruto nationaal inkomen per inwoner in kkp	
				Ontwikkeling van het reële bbp per inwoner, per gewerkt uur tegen vaste prijzen in koopkrachtpariteit	
SDG 8.4. "Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen"					
Zie SDG 7 "Betaalbare en duurzame energie" (Tabel 10-3) ; SDG 9 & 11 "Duurzame mobiliteit" (Tabel 10-5) ; SDG 12 "Duurzame consumptie en productie" (Tabel 10-7) ; SDG 13 "Strijd tegen de klimaatverandering" (Tabel 10-8)					
SDG 8.5: "Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk voor allen " & SDG 8.6: "Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn"					
				Werkgelegenheidsgraad 20-64 jaar	Referentiescenario SCvV
				Werkgelegenheidsgraad per geslacht, leeftijd, geboorteland, studieniveau en naar invaliditeitstype	↑
				Werkgelegenheidsgraad doelgroepen	↑
				Werkgelegenheidsgraad in vte's	↑
Werkloosheidsgraad	↓	Werkloosheidsgraad	↓	Werkloosheidsgraad	↓
				Langdurige werkloosheid	↓
				Verruimde werkloosheidsgraad	↓
				Totale inactiviteitsgraad	↓
				Inactiviteitsgraad doelgroepen	↓
				Bevolking inactief door familieverantwoordelijkheden, naar geslacht (zie SDG 5)	↓

FPB (2017)		FPB (2019)		Aanbevelingen CRB en NAR	
Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030
SDG 8.5: "Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve werkgelegenheid en waardig werk voor allen" & SDG 8.6: "Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn"					
				Transitieratio van werkloosheid naar werkgelegenheid	↑
				Transitieratio van inactiviteit naar werkgelegenheid	↑
Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen	↓	Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen	↓	Jongeren die niet werken noch onderwijs of een opleiding volgen, naar geslacht, leeftijd, werkstatus, studieniveau, regio, geboorteland, urbanisatiegraad en invaliditeitstype	↓
				Armoederisicograad in totaal en per categorie (zie SDG 1)	/
				Aandeel werknemers met een laag loon	/
				Aandeel tijdelijke contracten	Vergelijking referentielanden en Euro15
				Transitieratio van tijdelijk naar vast contract	/
				Zeer lage werkintensiteit (zie SDG 1)	Vergelijking referentielanden en eurozone
SDG 8.8: "De arbeidsrechten beschermen en veilige en gezonde werkomgevingen bevorderen voor alle werknemers"					
		Dodelijke arbeidsongevallen	0	Dodelijke arbeidsongevallen	↓
				Frequentie en ernst van de arbeidsongevallen	↓
				Blootstelling aan lichamelijke of mentale risico's op de werkplek	↓
				Synthetische indicator NAR over de kwaliteit van de werkgelegenheid	/
				Synthetische indicator NAR over de kwaliteit van het collectieve overleg	/

* De Raden hebben voor de opvolging van het waardig werk nog andere indicatoren in aanmerking genomen dan die welke in deze tabel zijn opgenomen. Aangezien deze indicatoren ook worden gebruikt in het kader van het deel van SDG 8 dat betrekking heeft op volledige en productieve werkgelegenheid, werden ze opgenomen in de tabel ter zake. Voor meer details over deze indicatoren wordt verwezen naar punt 5.4 - over waardig werk - van het advies.

Tabel 10-5: Ambitieniveau en opvolgingsindicatoren inzake duurzame mobiliteit (SDG 9 « Innovatie en infrastructuur » en SDG 11 « Duurzame steden ») die de Raden voorstellen

FPB (2017)		FPB (2019)		Aanbevelingen CRB & NAR	
Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030
SDG 9.1. "Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur"					
Vervoer van personen met de wagen	65%	Vervoer van personen met de wagen	67,4%	Traditionele gemotoriseerde mobiliteit in het personenvervoer, per energievorm en per afstand	↓
Collectief personenvervoer*	>50%**			Collectieve mobiliteit in het personenvervoer, per energievorm en per afstand	↑
				Zachte mobiliteit in het personenvervoer, naar afstand	↑
		Goederenvervoer over de weg	62,9%	Goederenvervoer over de weg, naar energievorm en naar afstand	↓
Goederenvervoer per spoor en op de binnenwateren*	↑			Goederenvervoer per spoor, naar energievorm en naar afstand	↑
				Goederenvervoer op de binnenwateren, naar energievorm en naar afstand	↑
SDG 11.2. "Tegen 2030 toegang tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen garanderen"					
				Aantal uren dat gemiddeld per jaar verloren gaat in de files (totaal en tijdens de spitsuren)	0
				Stiptheidsgraad van het reizigersverkeer per spoor (totaal en tijdens de spitsuren)	↑
				Bevolking die binnen een straal van minder dan een km van een stopplaats van gemeenschappelijk openbaar en/of privévervoer woont, gewogen door de frequentie van het vervoersaanbod	↑
				Bevolking die woont binnen een straal van minder dan 1 km van een infrastructuur voor zachte mobiliteit	↑
SDG 11.6. "Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit"					
Blootstelling aan fijn stof te wijten aan transport*	1,2 kt ou 10 µg/m ³	Blootstelling aan fijn stof	10 µg/m ³	Uitstoot van luchtverontreinigende stoffen, per stof en per sector	"Zuivere lucht"
Blootstelling aan stikstofdioxide te wijten aan transport*	34,4 kt				
Broeikasgasemissies te wijten aan transport*	4,1 Mt-eq.CO ₂ *			Broeikasgasemissies, per sector	NEKP
				Finaal energieverbruik van de transportsector, per energievorm	NEKP

* Gevolgde indicatoren in het derde deel van het 'Federaal Rapport inzake Duurzame Ontwikkeling 2017' van het FPB.

** Doelstelling tegen 2050.

Tabel 10-6: Samenvattingstabel – Door de Raden voorgestelde opvolgingsindicatoren inzake SDG 10 « Vermindering van ongelijkheid »

FPB (2017)	FPB (2019)	Aanbevelingen CRB en NAR
SDG 10.1. "Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomensstijging van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die stijging ook in stand houden"		
Gini-index	Gini-index	Gini-index
		Interdecile verhouding D9/D5
		Interdecile verhouding D5/D1
SDG 10.2. "Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status"		
Armoederisico	Armoederisico	Armoederisico (cf. SDG 1)
		Armoederisico per grote burgerschapsgroep
		Armoederisico per grote geboortelandengroep
	Diepte van het armoederisico	Diepte van het armoederisico
		PISA-score, per socio-economische status

Tabel 10-7: Samenvattingstabel – Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 12 « Duurzame consumptie en productie » die de Raden voorstellen

FPB (2017)		BFP (2019)		Aanbevelingen CRB & NAR	
Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030
SDG 12.2. "Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren"					
Binnenlands materiaalverbruik per inwoner	↓	Binnenlands materiaalverbruik per inwoner	↓	Totaal materiaalverbruik per inwoner	↓
				Productiviteit van de hulpbronnen t.o.v. het totaal materiaalverbruik	/
				Graad van circulair gebruik van materialen	↑
SDG 12.4. "Tegen 2020 komen tot een milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende de hele levenscyclus, en de uitstoot ervan in lucht, water en bodem aanzienlijk beperken om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken"					
		Verbruik van gevaarlijke stoffen	↓	Verbruik van gevaarlijke stoffen	↓
SDG 12.5. "Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik"					
Productie van gemeentelijk afval	↓			Productie van gemeentelijk en industrieel afval	Zie Europese richtlijnen, gewestplannen & inter-gewestelijke samenwerkingsakkoorden betreffende het beheer van afvalstoffen
		Recyclagegraad van gemeentelijk afval	↑	Recyclagegraad van gemeentelijk afval	
				Recyclagegraad van plastic verpakkingsafval	
				Recyclagegraad van afval met uitzondering van groot mineraal afval	
				Terugwinningsgraad van bouw- en sloopafval	
				Recyclagegraad van afval van elektrische en elektronische apparatuur	↑
De opportuniteiten van de circulaire economie aangrijpen op het vlak van banen en toegevoegde waarde en eco-innovatieactiviteiten ontwikkelen					
				Eco-innovatie-index	/
				Privé-investeringen, banen en bruto toegevoegde waarde verbonden aan de sectoren van de circulaire economie	↑
				Octrooien verbonden aan recyclage en secundaire grondstoffen	/

Tabel 10-8: Samenvattingstabel – Ambitie en opvolgingsindicatoren inzake SDG 13 « Strijd tegen de Klimaatverandering » die de Raden voorstellen

FPB (2017)		FPB (2019)		Aanbevelingen CRB & NAR	
Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030	Indicatoren	Doelen 2030
SDG 13.1. "De veerkracht tegen en het aanpassingsvermogen aan klimaatgerelateerde gevaren en natuurrampen in alle landen versterken"					
Slachtoffers van natuurrampen	1,97 per 100.000	Slachtoffers van natuurrampen	1,98 per 100.000	Slachtoffers van natuurrampen die verband houden met klimaat en luchtvervuiling	↓
SDG 13.2. "Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning"					
Broeikasgasemissies (niet-ETS)	51,8 Mt-CO ₂ -eq	Broeikasgasemissies (niet-ETS)	51,2 Mt-CO ₂ -eq	Broeikasgasemissies (niet-ETS)	NEKP
				Intensiteit van broeikasgasemissies door energieverbruik, per sector	↓
SDG 13.3. "De verbintenis uitvoeren die door de ontwikkelde landen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering genomen werd omtrent de doelstelling om tegen 2020 gezamenlijk jaarlijks \$ 100 miljard bijeen te brengen uit allerlei bronnen, om tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden in de context van aanzienlijke mitigatieacties (...)"					
		Bijdrage aan de internationale verbintenis van 100 Mrd USD voor klimaatgebonden uitgaven	↑	Bijdrage aan de internationale verbintenis van 100 Mrd USD voor klimaatgebonden uitgaven	/

11 Bijlage: uitsplitsing van het bbp per inwoner

11.1 Uitsplitsing van het bbp

§266. Het reële bbp per inwoner kan worden uitgesplitst in twee elementen: enerzijds, de schijnbare arbeidsproductiviteit, m.a.w. het reële bbp per gewerkt uur en, anderzijds, de intensiteit waarmee de arbeidskrachten worden ingezet, m.a.w. het aantal gewerkte uren per inwoner

bbp per inwoner = arbeidsproductiviteit * inzetten arbeidskrachten

$$\text{bbp per inwoner} = \frac{Bbp}{Bev} = \frac{Bbp}{Gew\ uren} * \frac{Gew\ uren}{Bev}$$

11.2 Uitsplitsing van de ontwikkeling van het inzetten van de arbeidskrachten

Het inzetten van de arbeidskrachten kan zelf worden uitgesplitst in drie delen: de arbeidsduur, de werkgelegenheidsgraad en het aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd in de totale bevolking.

Inzetten arbeidskrachten = gemiddelde arbeidsduur * **werkgelegenheidsgraad** * aandeel bev. arbeidslft

$$\text{Inzetten arbeidskrachten} = \frac{Gew\ uren}{Bev} = \frac{Gew\ uren}{Aantal\ wn} * \frac{Aantal\ wn}{Bev\ arb\ lft} * \frac{Bev\ arb\ lft}{Bev}$$

11.2.1 Aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd in de totale bevolking

Aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in de totale bevolking

$$\text{Aandeel bevolking op arbeidsleeftijd} = \frac{Bev\ arb\ lft}{Bev}$$

In België neemt de bevolking toe (wegens de natuurlijke toename en de nettomigratie), maar het aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd daalt: de nettomigratie ligt ver onder het gemiddelde dat sedert het begin van de jaren 2000 wordt waargenomen. Ze slaagt er geleidelijk minder in om de daling van de bevolking op arbeidsleeftijd als gevolg van de veroudering van de cohorten van de babyboom te compenseren.

11.2.2 Ontwikkeling van de arbeidsduur

De indicator "Gemiddelde arbeidsduur" evalueert het jaarlijks gemiddeld aantal gewerkte uren per persoon met een voltijdse of deeltijdse job.

$$\text{Gemiddelde arbeidsduur} = \frac{Gew\ uren}{Aantal\ wn}$$

11.2.3 Werkgelegenheidsgraad

Blijft over de werkgelegenheidsgraad waarop België zijn inspanningen kan richten om het bbp/inwoner te verhogen.

$$\text{Werkgelegenheidsgraad} = \frac{Aantal\ wn}{Bev\ arb\ lft}$$

Daarom wordt voorgesteld om deze indicator, naast het bbp per inwoner en de arbeidsproductiviteit, op te volgen om SDG 8 te monitoren.